БҮГҮ ЧУРТТАРНЫН ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР 37 ХОНУК АРТКАН

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үндезилеттинген.

1967 ч. СЕНТЯБРЬ 30 СУББОТА № 232 (6869).

Өртээ 2 көп.

УЛУСТУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

(„Правданың“ мурнуку чүүлү)

1967 чылдың сентябрь 26-да СЭКП Төп Комитединиң Пленуму болган. «Совет улустун чаагай байдалын улам ыцай бедидер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтин илеткелин Пленум дыннап, чугаалашкан. «1968 чылда ССРЭ-ниң улус ажылагайының хөгжүдериниң Күрүне планының база 1969 болгаш 1970 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агайын хөгжүдериниң планнарының төлевилелдериниң дугайында ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орулакчызы, ССРЭ-ниң Күрүленгенинің даргазы эш Н. К. Байбаковтуң база «1968 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң төлевилелиниң дугайында» ССРЭ-ниң сан министри эш В. Ф. Гарбузовтуң илеткелдерин база дыннап, чугаалашкан.

Совет улустун чаагай байдалын улам ыцай бедидер талазы-биле партияның XXIII съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң ажылдап кылган хемчеглерин Пленум бүрүн долузу-биле үүлдүг деп корген. 1968 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агайын хөгжүдериниң Күрүне планының база 1969 болгаш 1970 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агайын хөгжүдериниң планнарының төлевилелдерин, 1968 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң төлевилелин колдуунда үүлдүг деп корген.

СЭКП ТК-ның сентябрь (1967 чыл) Пленумунуң шиитпирлери — политика болгаш социал-экономика талазы-биле эң улуг ужур-дузалыг документилер-дир, олар болза чоннуң амыдырал-чуртталгазын экижидер дугайында партияның могаг чок сагыш салыышкынының, «Бүгү-ле чүвени кижиге, кижиниң чаагай чоруунга» деп программа болу берген чаагай лозуцну партияның чайгылыш чок боттандырын турарының чаа чырыткыланчак херечизи-дир. Октябрьниң 50 чылының бүдүүзүнде ол шиитпирлер социализмниң гуманизмин, чогаадыкчы күштүүн болгаш өөдүр чаагай артык күштерлиин бүгү делегейниң мурнунга база дагын бүзүредир көргүзүп турар-дыр.

Совет улустун чаагай байдалын улам ыцай бедидер талазы-биле ТК-ның Политбюрозунуң ажылдап кылганы болгаш Пленумнуң үүлдүг деп көргени хемчеглер дугайында өөрүнчүг медээни совет кижилер улуг соруг кириишкин-биле өскаан. Ол ленинчи сагыш салыышкын дээш партияга, оон Төп Комитединге ханы өөрүп четтириишкинни ажылчыннар, тараачыннар, интеллигенция митингилерге болгаш хуралдарга илергейлеп турар. Коммунистиг түргүзүүшкүнга милион-миллион ажыл-ишчилер чаа-чаа чедишкиннери-биле ол сагыш салыышкынга харылаарын күзеп турар.

Амгы юбилейлиг чыл совет кижилериң шылгарангай боттандырылгалары-биле демдеглеттинген. Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын түргүзар талазы-биле СЭКП-ниң XXIII съездизиниң айыткан Программаазын амыдыралга боттандырыпаан, партия биле чон үлетпүрүү болгаш көдээ ажыл-агайны хөгжүдериниң темпилерин дыка дүргедириг чедип алган. 1966 чылдың хамаарышкан үеэлинге деңнээрге бо чылдың баштайгы чартыында үлетүр продукциязының немей өзүлдеги 10,6 хуу болган. Көдээ ажыл-агай бүдүүлгези соксаал чок көдүрлүүшкүнүң оруу-биле бүзүрелдиг бар чоруур. Хөй-хөй чаа бүдүүлгелерни туткан, чүрт болза он-он миллион дорбелчин метр чуртталга төлүн, мун-мун школаларны, эмнелгелерни болгаш культура-амыдырал албан черлерин алган.

Ол бүгү—СЭКП-ниң ленинчи чиңгине шүүмүнүң чайгылыш чок боттанылышкынының, ону совет улустун чаңгыс эп-сеткилдиг деткен турарының түнелп-дир. Коммунистиг түргүзүүшкүнүң амы үе-чадазында партия болза экономиктиг политиканы, социалистиг башкарылышкынның хевирлерин болгаш аргаларын сайгырангайжыдарынче онза кичээнгейни салып, өртем-техниктиг дешилгени дүргедиринде, пинтилел бүдүүлгезин ажыктыг болдурарын бедидериниң эрге-ажыктарынга таарыштыр бүгү-ле курлавырларны болгаш аргаларны мөөнизэрин чедип ап турар. ТК-ның октябрь (1964 чыл), март болгаш сентябрь (1965 чыл) Пленумнарының, партияның XXIII съездизиниң соонда эрткен үе улус ажыл-агайын, планнаашкынны болгаш бүдүүлгеге экономиктиг идиг бээрин удуртуруп экижидер талазы-биле, эргелеп башкарарының демократтыг үндезиннерин хөгжүдер, күш-ажылды эртемчи организастаарын неитередир талазы-биле партияның ап чоруткан хемчегленериниң амыдыралчы улуг күштүүн бүрүн бадыткап турар. Экономиканың болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдези чоннуң материалдыг чаагай байдалын бүгү талалыг көдүрериниге таарымчалыг үндезинин турузун турар.

Сөолгу үеде ол талазы-биле хой чүүлдерин кылган. Чоннуң кижи санынга онаштыр боттуг орулгалар бисте чылдала 6—7 хуу немей өзүп орар. Улустун хереглели чайгылыш чок калбарып турар. Ийи дыштанар хүннүг бөл ажыл хүннүг неделяже ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны шилчидери доостур четкен. Ажылчы чоннарының амыдырал деңнелин бедидер талазы-биле СЭКП-ниң XXIII съездизиниң төлевилээни калбак программа ам улуг хемчээлдерде улам ыцай боттанып турар.

СЭКП ТК-ның Пленумунуң үүлдүг деп көргени, 1967 чылдың сентябрь 26-да СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хүлээп алган доктаалынга дүүштүр ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ажыл төлевириниң эң-не эвээш дээн хемчээли 1968 чылдың январь 1-ден эгелээш айда-ла 60 рубль чедир өзер. Ол сорулга-биле оларга тарифтиг шалыннарны болгаш албан-дужаал шалыннарын айда-ла 60 рубльден эвээш эвес хемчээлдиг кылдыр доктаадыр, а ажылдакчыларның чамдык категорияларынга ол шалыңнар 70 рубль чедир бедирер. Машина-тудуушкун болгаш металл ажылдап кылыр бүдүрүлгелериниң база цехтериниң станокта ажылдап турар ажылчыннарынга тарифтиг шалыңнар келир чылдың баштайгы чартыында өртүмаа-биле 15 хуу немей өзер.

Ыраккы Чөөн чүктүн, Европа талазының соңгу чүгүнүн үлетпүрүнүн, чырыдыышкынының, кадык камгалалының, чуртталга-коммунал ажыл-агайының, эртемниң, культуразының болгаш улус ажыл-агайының өске-даа адырларының ажылдакчыларына оларның ажыл төлевири бедирер чогуур коэффициентилерни кирер болгаш оларга чиңгелделер калбарар.

Ам ниити үргүлчүлели 12 ажыл хүннүг шөлээ ап турар ажылчыннарга болгаш албан-хаакчыларга шөлээниң үргүлчүлели 15 ажыл хүнү чедир узаар. Ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларның ажыл төлевириниң үндүүгүлериниң улам ыцай чиңгедир болгаш күш чок болдуруп үргүлчүлээр: айда-ла 61-ден 80 рубль чедир айның ажыл-төлевириниң үндүүгүлер хемчээли ортумаа-биле 25 хуу чиңгээр.

Шериг албанылардан инвалидтериниң пенсия хандырылгазы дыка экижиир. Пос-таавы үлетүрүүнүң бүдүрүлгелериниң кедергей чымыштыг ажылдарында ажылдап турар чамдык профессияларның ажылчын хереженнеринге назылаанының талазы-биле пенсия алыр эргени берип турар назы харны беш чыл кылырган. Колхозтар кежигүннериниң назылаан талазы-биле пенсиялар алырынга эргежок чугула назы харны база беш чыл кылырын турар. Колхозтуларга пенсияларның эвээш дээн хемчээлдери немей өзер. Чажындан инвалидтерге пособиени доктаадын турар.

Оон соонда өске-даа кижилер сөс ап чүве чугаалаан. Хлеб заводунуң кондитер цегинин бригадири Е. И. Сантьева үнүп келгеш, «чазактың доктаалынга харыы кылдыр бедиткен хүлээлгелерни алыылы» дээрге, чыылган ажылчыннар диммиттиг алыш часкаан.

Митинг төнген. Хлеб болгаш пиво заводунуң ажылчыннары аразында чугаа-соотгуг, каткы-киткилиг тарап эгеледи. Бо ийи заводтуң ажылчыннары хүлээлгелерин төлептиг күүседип келген. Улуг Октябрьниң 50 чыл оюнга турасказтаан хүлээлгелерин олар алдарлыы-биле күүседирлер.

О. КОДУР-ООЛ.

ЧОННУҢ ИЗИГ ЧҮҮЛДҮГЗҮНҮҮШКҮНҮ

Бүрүнү-биле деткээн

Сентябрь 28-те хоорайның хлеб заводунуң кызыл булуну беш шак четкелекте, шыгыт дола берген. СЭКП ТК-ның сентябрь Пленуму-биле холбаштыр митинг болур деп чарлал хлеб заводунуң чаңында пиво заводунуң ажылчыннарының кичээнгейин база хаара туткан.

— Эргим эштер! Үнген хүн бүрүзү-ле бистиң чаагай чурталгавыска чаа-чаа өскерлиишкиннерни кирип турар. Дүүн шупгувус өөрүнчүг медээни дыннадывыс: Коммунистиг партия болгаш Совет чазак улустун чаагай байдалын улам ыцай бедидер талазы-биле шиитпирлиг хемчеглерни алган-дыр, — деп сөстер-биле митингни аъш-чем үлетпүрүнүң эргелелинин начальниги С. Д. Кызыл-оол ажыткан.

СЭКП хооркомунуң бирги секретары П. Т. Киселев Советтер чуртунуң 50 чыл дургузунда чедип алган улуг чедишкиннериниң дугайында кыска, тода, биллингир чугаалаан. Кайгамчыктыг чедишкиннерге даянгаш, Коммунистиг партия болгаш Совет чазак чоннуң чаагай байдалын улам ыцай бедидер дээш шиитпирлиг хемчеглерни алган. Чазактың хүлээп алган доктаалында айыткан бүгү чиңгедиглерге күрүне чылда-ла 4,5 миллиард рубльди чарыгдаар. Бо бүгүге өөрүвес арга чок — деп, эш Киселев чугаалаан.

Хлеб заводунуң булочка цегинин мастери Н. В. Сороковых индирге үнүп келди. Оон үну өткүт болгаш чоргаар дыннаалды:

— Ажылчын эш-өөрүмнүн мурнундан партия, чазаавыска чүрзэвистин ханызындан улуу-биле өөрүп четтиргенивисти илередип тур мен. Партияның ол сагыш-салыышкынынга харыы кылдыр мурнукузундан-даа артык күжениишкиниг ажылдаарын хүлээндим.

Пиво заводунуң ажылчыны М. В. Ванькова сөс алгаш:

— Бистиң заводувус чоокта чаа беш ажыл хүннүг неделяже шилчээн. Ол дээш өөрүп четтиргенимни илередип четтикпейн чорумда, база лагын өөрүнчүг медээ келди: партия чаа доктаалды хүлээп алган. Ында биске, хереженнерге дыка улуг сагыш салган чорду. Оон ынай 12 ажыл хүннеринде шөлээ ап турган ажылчын, албан-хаакчыларның шөлээзинин хуусаазын 15 ажыл хүннеринге чедир узаткан болду. Бистиң заводувуста бөзин шөлээзин улгадыр ажылчыннарның саны 42 кижи. Чүзүн чүү дээр ону, сөс бүрүзү хүннүн алдын хереллери дег доктаал чорду.

Оон соонда өске-даа кижилер сөс ап чүве чугаалаан. Хлеб заводунуң кондитер цегинин бригадири Е. И. Сантьева үнүп келгеш, «чазактың доктаалынга харыы кылдыр бедиткен хүлээлгелерни алыылы» дээрге, чыылган ажылчыннар диммиттиг алыш часкаан.

Митинг төнген. Хлеб болгаш пиво заводунуң ажылчыннары аразында чугаа-соотгуг, каткы-киткилиг тарап эгеледи. Бо ийи заводтуң ажылчыннары хүлээлгелерин төлептиг күүседип келген. Улуг Октябрьниң 50 чыл оюнга турасказтаан хүлээлгелерин олар алдарлыы-биле күүседирлер.

О. КОДУР-ООЛ.

ӨӨРҮНЧҮГ-ДАУР

Кызылдың автосептелге заводунга ажылдап келгенимден бээр он чыл ашты. Ол үеним иштинде бистеринің амыдыралывыска өөрүнчүг үүлдер болган.

Ам ажылчыннарның барык бажын бүрүзүнде приёмниктер, телевизорлар, соодукчулар болгаш өске-даа чүвелер хөй. Бо бүгү кижилерниң материалдыг байдалы мурнундаазындан экижип, айда алыр акшазы көвүдээнинин хереченгеи.

Ам төрээн Коммунистиг партиявыстың Төп Комитединин Пленуму чоннуң амыдыралының байдалын улам ыцай экижидер дугайында доктаал хүлээп алганын сеткилим ханызындан чөпсүүп, деткип турмен. Улуг байырлалдың бүдүүзүнде партияның бо шиитпири автосептелге заводунуң бүгү ажылчыннарын хейаът кирди. Пленумнуң шиитпирлерин шалыпчы күш-ажыл-биле харылаар бис.

В. КУБРАК,
автосептелге заводунуң моторизи.

Харыы кылдыр

Кызыл хоорайның хөй-хөй организацияларынга ышкаш, Улуг-Хемнің ыяш ажыл-агай бүдүрүлгезинин ыяш цегинин кызыл булунунга СЭКП ТК-ның Пленумунуң хүлээп алган чаа доктаалынга турасказтаан митинг сентябрь 28-те болуп эрткен.

Чүве чугаалаан эштер Г. Ф. Гуванк, М. Н. Семенюков, В. В. Перминов олар партия, чазакка чаа адасагыш салыышкыны дээш өөрүп четтиргенин илередип, юбилейге чедир немей алган социалистиг хүлээлгелерни хуусаа бетинде күүседирин аазаанныр.

И. МИЛОНОВ.

Хову кораблинин КАПИТАНЫ

Тандынын Оңгар-Хову. Бо дээрге кайгамчык тараалаң черлериниң биреэзи, тараажыларының өстүргени чаагай дүжүттү чидирип чокка ажаан алыр дээш күжениишкиниг ажыл мында хүндүс-даа, дүне-даа соксаваас. Ужу-кыдыы көзүлбес шөлдерде тараана дорт кестирген азы тавычалаан тараалары болуп бастырган шуушкак комбайннарны көөрге, ак-көк далайларда эжиген корабльдер-ле. Оларның бирозиниң капитаны — Танды районуң «Коммунизмиң херели» колхозтуң дуржулгалыг комбайнери, коммунист Оюн Лапчаевич Дыртык-Кара. Ол, чеди чыл ажыг комбайнерлел келген. Ынчангаш Оюн Лапчаевич кандыг черниң тараазын канчаар ажаарынга шуут чаңчыгын калган.

Ажаан алыышкынның баштайгы хүннеринде ол кызыл-таеты тавычалай кестирип турган болза, ам комбайнын эде дерээш, бөлдүрүп бастырып турар. Оон хүлээлгези 600 гектарны ажаар. Ынчаарга ол сая ам бөзин дыка ашкан. Хүнде барык-ла ийи-үш норманы күүседип турар. Мында комбайнерлер ацгы-ацгы звенолар болуп алган. Оюн Дыртык-Караның звенозунда Оюн Канчыыр-оол, Оюн Хүрбештей, Андрей Оюн олар бар. Оон эштери база-ла Дыртык-Карадан дудавайн турарлар.

— Боларның кайызын кандыг дээр боор. Шупту-ла шалыпчы өзүп-биле ажылдап, хүн нормазын мракта ажыр күүседип турар эштер-дир, Ынчалзажок эш Дыртык-Кара бо сезонда тергиндеп турар — деп, партком секретары Хомушку Самбуевич Аракчаа чугаалаар.

Оюн Лапчаевич ам хүнде 25—30 бункер тараана бастырып турар, эки дүжүттүг черлерге 35-даа чеде бээр. Бир бункерге 1 тонна 200 кг тараа барын алырга, хүнде оон чежеви бөлдүрүп, бастырып турары база билдине бээр. Чаъе-боран чок эки хүннерде ол эртен сес шаанда ажылдап эгелээш, барык-ла дүнекинин он—он ийи шакка чедир үргүлчүлээр.

— Комбайныңар ажыл чок, аная туруп алыр таварылга бар бе?—деп оон айтыларга:

— Эзан эки башкарып билир болза, дедирленир — чөрүү мал ийикпе ол — деп, баштактанчылаар. Шынап-ла оюн башкарганы «СК-3» деп комбайн үрелп бээр, ажыл чок туруп алыр ыдыг таварылга түрбаан.

Оон чажыгдыг? Ол болза чаныгын мурнунда Оюн Лапчаевичиниң техниканы эки башкарын билир, мергежилдинде даарзын чугаалаар херек. Чайгы үеде комбайнны ол бодуу ыяк кылдыр септеп алыр болгаш техниканың ажаалдазывче хүн бүрү, шак бүрү кичээнгей салып, үрелп бээр хире черлерин баш удур боду эде тыртып алыр.

— Кол-ла чүве мергежилди бедидеринде. Маная техниктиг литератураларны ажыглаар апаар. Комбайнның ажаалда-тежээлдезинче эки кичээнгей салыр. Оон башка бо күүчүлүг машинаның механизми дыка нарын болгай — деп, ол чугаалаар.

Комбайнерге эң кол чүве тараанын чидириин болдурбазы болгай. Ынчаарга Оюн Лапчаевич олче база-ла улуг кичээнгейин салып турар. Маңаа тараанның үнген байдалын, сывы кыска бе, узун бе, азы дужулу кайы хирел база өл-шыгы, курганы кандыгыл, ажаан турар черниң байдалы кандыгыл, ол бүгү чүүлдерни барымдаалаар апаар. Бедик сыптыг чаагай дүжүттүг черлерни ажаан турда көөрге өл комбайнының штурвалында шуут туруп алган чоруп тургулаар.

— Тараанын үнүп, дужуду ыпзы-бүрү, кезин азы бөлдүрүп, бастырып турар черниң байдалы база ацгы-ацгы болгулаар. Ынчангаш оларны ынчаар-ынчаар ажаар деп чаңгыс аай саавыр турузары база берге. Кол-ла чүве ыпзы-бүрү таварылгаларда комбайнериниң билдилиг, хынамчалыг ажылдаарында, агроном-биле сүмележиринде, мурнакчы эштериниң дуржулгазын өөренириниде — деп, ол чугаалап турар.

...Оюн Дыртык-Кара каш-каш шактарының дургузунда комбайнының штурвалын салбаан, бүгү механизмнер өй тавында ажылдавышаан, алдын сарыг кызыл-тас комбайнының бункериче үзүк сокеаал чок шуужүп, ону удавайн-на долуп кээр.

Коммунист комбайнер бодунуң эжи Оюн Ян-оол-биле чарышпышаан, чарышка бирги чер дээш Төрээн чуртуң мурнунга механизаторнуң харысалгазын бедин-биле медерел билбишаан, дужут дээш шавар халдаашкынның мурнуку одуруунда чоруп турар. Оон эрес-шудургу күш-ажылын колхоз баштаар черя бедин-биле үнелеп, хой удаа шаанан келген. Москвада Улус ажыл-агайының чедишкиннериниң делегелгезинге база чораан. Эрткен чылдың ажаан алышкын сезонунда 700 гектар черниң тараазын ажаап алган база мурнакчыларның санынга кирген. Ынчаарга юбилейлиг чылда хүлээлгезин ам бөзин күүседипкен, ийи дашкар күжениишкин-биле ажылдап турар.

Бо чылын механизаторларның өөрүшкүү-даа улуг. Колхоз чаагай дүжүттү өстүрген, өртүмаа-биле бир гектардан дүжүт 15 центнерден кудулаваа. Колхоз баштаар черя болгаш партком механизаторлар өртүүнга чарышты дээштиг кылдыр организастаан, шаңнал-макталды база болур-чогууру-биле тургускан. Түңнелди 5 хонгаш-ла үндүрүп, тиңлекчилерге вымпелди болгаш акша шаңналдарын тыпсын турар, эки көргүзүглерни чедип алган комбайнерлерге сезон соонда 100—200 рубль шаңналдарны тыпсыр. Эң шылгараан комбайнерге Кызыл—Москва—Ленинградте ала-чорук кылыр халаа путёвканы болгаш олче баарының база кээр оруунуң өртээн төлеп бээр, бо хемчеглер комбайнерлериниң ажылга чүткүлүп, идепкейин улам бедиткен.

Юбилейлиг чылда «Коммунизмниң херели» колхоз күрүнеге тараа садарының планын беш катан күүседирин хүлээнген. Ам бо хүннерде дөрт план күүсеттинген. Ол болза Төрээн чуртка Тываның бээр 133 муң тонна тараазынга киржир. Бо чаагай херекке коммунист комбайнер Оюн Лапчаевич Дыртык-Кара болгаш эштери төлептиг үлүүн киреринге долу шиитпирлиглер.

ВЛКСМ обкомунуң пленуму

«Республиканың комсомолчуларының болгаш аныяктарының ниити база политиктиг өөредилгезиниң байдалы, ону экижидер хемчеглер дугайында» ВЛКСМ обкомунуң секретары Д. Л. Тиңмейнин илеткелин аңаа дыннап чугаалашкан.

Пленум организастыг айтырыгны база корген.

ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшиниң партия ажылынче шилчээни-биле холбаштыр, ону ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары база бюро кежигүнү хүлээлгезинден пленум хостаан.

ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретарынга Д. К. Ооржакты пленум соңгаан.

СЭКП ТК-ның Пленумунуң материалдарын танышкан митинг Кызылдың эрт комбинадынга бедик көдүрлүүшкүнүг эрткен.

Күш-ажылчы чоннуң амыдырал-чуртталгазынче ада сагыш салыышкынны улаңдырып турары дээш өөрүп четтиргенин санал бергеннер Коммунистиг партияга болгаш Совет чазакка илергейлеп турган. Ук коллектив тос айның бүдүрүлге планын чедишкиннинг күүсеткен.

Мал сөвер цехтың бригадири К. Ондар индирге үнүп келгеш мынча дээн:

— Партиямың болгаш Совет чазактың салыш салыышкынынга харыы кылдыр октябрь айның бүдүрүлге планын бистин бригадавыс 125 хууга күүседирин хүлээнип тур.

ЧУРУКТА: эрт комбинадында митинг үеде К. Ондар чүве чугаалап тур.

С. ФЕОКТИСТОВТУН фотозу.

СОВЕТТЕР БОЛГАШ ХӨЙ-НИИТИ

Б. Ш. ДОЛЧАНМАА,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы

— Советтер дээрге, бистиң күрүне аппаратывыс болгаш ажыл-агыйыс болгаш, — деп, М. И. Калинин чугаалаан. Ол аппарат болза күрүне органнарын долгандыр каттышкан чоннуң айбыларын — депутаттардан болгаш активтен тургустунган.

«Ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң ажыл-чорудулгазын эки-жидер база массалар-биле оларның харылзаазын күштелдирер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң 1957 чылдың январь 22-деги докталы Советтерниң ажыл-херээнге чоннуң киржилгезин калбартыр, хөй-ниити организацияларын быжыглаар, оон чаа-чаа хевирлерин тургузар сорулганы партия болгаш совет органнарының мурнунга салган.

СЭКП ТК-ның чаа болган Пленумунуң материалдары, «Совет улустуң чаагай байдалын улам ынай бедидер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш СССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докталы үндүрүглери чигедир, пенсия хандырылгазын эки-жидер, ажылчы чоннарга чигелделерни калбартыр дугайында СССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктары — ол бүгү документилер совет кижилерниң чаагай чорудунуң дугайында сагыш салыышкындан артык чугула сорулгалар бистиң партиявыста болгаш Совет чазаавыста чок дээрзин база дагын чырыткыланыр херечилер турар-дыр. Ынчангаш Советтер, эргечагырганың органнары ол документилерни амыдыралга боттандырар дээш идепкейлиг ажылдаар ужурлуг.

Күрүне аппаратының янзы-бүрү ажыл-чорудулгазын күүседиринге хөй-ниитиниң киржилгези чайгылыш чок өзүп турар. Советтерни долгандыр турар турар хөй-ниити организацияларының идепкейи дыка бедөөн.

Бистиң хөй националдыг совет чуртувус СЭКП-ниң XXIII съездизиниң салганы коммунистиг тургузуушкунуң сорулгаларын амыдыралга чедиишкиниг боттандырбышаан, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының алдарлыг 50 чыл оюн демдеглеп эрттирер деп турар. Совет кижилер ол төөгүлүг хүнүң ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуңа бүгү-ле алырларынга чаа-чаа куш-ажылчы чедиишкиннер-биле демдеглеп эрттиринге белеткенип турар.

Эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Дээди Советтеринге болгаш ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге бо чылдың март айда болуп эткен сонгулдалар совет кижилериң чаңгыс эвин, коммунизмни тургузарының ленинчи идеяларына оларның бердингенин тодаргай көргүскен.

Социалистиг чаартылгаларның чылдарында чоннуң культура деннелин бедөөн, амыдыралдың материалдыг байдалы өскүзүн. Бо бүгү өскерлиишкиннерге чер-чер Советтериниң депутаттарының киирген улуг-хуузу улуг.

Бистиң республиканың Дээди болгаш чер-чер Советтериниде тывалар, орустар болгаш өске-даа националдыг 2882 депутат ажылдап турар. Бо сан совет тургузугның ёзулуг-ла демократтыг, интернационалчы хевириниң боттуг херечизи-дир. Материалдыг бүдүүлгеде ажылдап турар депутаттарның саны чыл келген тулум-на өзүп турар. Чер-чер Советтериниң депутаттарының хөй кезии ажылчыннар болгаш колхозчулар. Совет күрүне херээжен улустуң өр улус-биле бир домей политиктиг деп эргезин хандырып берген. 1098 херээженнер Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш чер-чер Советтериниң депутаттары.

Эвлечеглиг сонгулдалар санында Советтериниң составын докталаал чаартып, депутаттарга кандидаттарның ажыл-ишчи мөзү-шынарын хуралдарга чугаалажып, парлалгага калбаа-биле чырыдып турарын СЭКП-ниң Программазы негеп турар. 1967 чылда болуп эрткилэн чер-чер Советтериниң сонгулдаларынга депутаттарның составының үштүн бир кезиин чаарткан. Оон түңнелинде чоннуң чаа-чаа депутаттары күрүнеңи эргелеп башкарарының школазын эртип турар.

Тываның ажылчы чоннары чүгле бодунуң республиказының иштинде күрүнени эргелеп башкарарынга киржип турар эвес, харын бүгү Эвилелдиниге киржип, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтеринче боттарының айбыларын чорудуп турар. Совет Эвилелиниң улустарының ажы-дүңмалышкы хөй националдыг өг-бүлезинге тываларның бүрүн деп эргелиин бо бүгү бадыткан турар.

Тыва АССР-ниң Советтери болгаш оон депутаттары чон мурнунга боттарының отчёттарын докталаал берип келген. Сөөлгү үеде сонгукчуларның чагыгларын күүседир ажылче онза кичээнгей салдынган. Чагыгларның күүселдези чоннуң материалдыг чаагай чоруун болгаш культура-амыдырал хандырылгазын эки-жидеринге улуг ужур-дузалыг. Советтериниң амыдырал-биле харылзаазын быжыглаарынга докталаал комиссиялар улуг рольдуг. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң докталаал комиссияларында 90 депутат хаара туттунган, а чер-чер Советтериниде бо чылын 534 докталаал комиссия тургустунган. Ук комиссиялар үлетпүрү, кедээ ажыл-агыйны хөгжүдериниң, бүлүүлге албан черлериниң ажылын эки-жидериниң айтырыгларын чедиишкиниг шиитпирлээринге Советтерге улуг дузаны чедирип келген. Докталаал комиссиялар улусчу контрольдуг органнары-биле сырый харылзаалыг.

Үлетпүр, кедээ ажыл-агый, культура ажылдакчыларының база коммунистиг куш-ажыл дээш шимчээшкиниң киржикчилериниң республика чөвүлел хуралдарын чылдын-на эртпирип турары чаңчыл апарган. Ол хуралдарга ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуңа чугула айтырыгларын чугаалажып, дуржулга солчулгазын чорудуп, үнелиг санаалдарны киирип турар, а совет ажылдакчылар чон-биле сумележип, оларның дуржулгазын, эгелекчи чоруун өөренип көрүп турар.

Советтер болгаш оон күүскомнары районнуң, хошуунның, суурнуң, кедээ Советтериниң бүгү хөй-ниити амыдыралын удуртуру-биле холбашкан улуг ажылды чорудуп турар. Хөй-ниити организацияларының хевирлери янзы-бүрү. Советтерниң, оон депутаттарының болгаш докталаал комиссияларының ролюн бедидери дээрге-ле, амыдыралдың эргежок чугула айтырыгларын чугаалажып көөрүнге база көрзе чогуур айтырыгларны белеткээринге, активти хаара туулуп киириштирерине хөй-ниити эгелээшкинин калбартыры ол.

Квартал, кудумчу, төрелдер комитеттери, эш-хуузунуң судтары, эки-тураның улусчу дружиналары, депутаттар бөлүктери, хөй-ниити болгаш херээженнер чөвүлелдери, Советтериниң болгаш оон күүскомнарының улуртулгазы-биле ажылдап турар.

Республикада миитизи-биле 256 квартал болгаш кудумчу комитеттери, а Кызыл хоорайда 69 квартал, 73 бажың, 8 кудумчу комитеттери тургустунган. Кызыл хоорайда, Таңды, Каа-Хем районнарда тургустунгулаан комитеттер, Элегесте эштер Бекишев, Харитонов, Чал-Кежигде эш Кузнецова даргалаан кудумчу комитеттери эки ажылдыг деп санадып турар. Ынчалза-даа Кунгуртуг, Черби, Кара-Хаак, Балгазын, Владимировка суурларда, «Тиилелге» совхозта кудумчу комитеттериниң ажылы дыка багай тургустунган.

Дыка хөй кижини хаара туткан 332 эки-тураның улусчу дружиналары боттарының ажылын чогуур негелдеге чедир тургузуп келген. «Тыва даг-лугу» комбинаттың ОРС-та, Ак-Довурак хоорайның амыдырал хандырылга комбинадында база № 12 АТА-да эки-тураның улусчу дружиналары кончуг багай ажылдап турар.

Республиканың 11 районнарында болгаш Кызыл хоорайда тургустунгулаан 21 медицина чөвүлелдериниң Каа-Хем, Бии-Хем районнарның болгаш республика эмнелгезинин медицина чөвүлеллери боттарының ажылын эки организастап келген. Өвүр, Эрзин, Бай-Тайга районнарның медицина чөвүлелдери боттуг ажылларны чоруттайн турар.

Чер-чер Советтериниң ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуңа сорулгаларын чедиишкиниг шиитпирлээринге хөй-ниити организацияларының ролюн бедидер дугайында СЭКП-ниң XXII съездизиниң база Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң 1962 чылдың июль 13-те болуп эткен II сессиязының шиитпирлерин удуртулга болдургаш, Каа-Хем, Тожу, Таңды район, Эрги-Барлык кедээ, Шагаан-Арыг хоорай Советтери боттарының организас-массалыг ажылдарын алаан эки-жиктеп. Сессияларны чогуур өй-шаанда чыылдырып, депутаттарның ажыл-чорудулгазын удуртуруп, Советтериниң ажылынга хөй-ниити организацияларын хаара туларын мурнукузундан идепкейжиткен.

Өзүп орар салгакчыларны кижизидеринге, школаларда өөредилге-кижизидилгеге ажылдың деннелин бедиринге болгаш школаларның материал-техниктиг базазын быжыглаарынга, чаа өөредилге чылынга школаларны өй-шаанда эки шынарлыг септен белеткээринге, күрүненің долу хандырылгазында өөреникчилерниң чемненилгезин эки-жидеринге төрелдер комитеттери эвээш эвес дузаны чедирип турар. Республикада 250 хире төрелдер комитеди тургустунган. Сарыг-Сеп, Балгазын кедээ Советтерниң хамаарылгазында школаларда база Кызыл хоорай Совединиң 3 болгаш 7-ги школаларында тургустунган төрелдер комитеттери, өөредилге чылы эгелээри билек, ажыл планын чогаатказ, чорудар ажылды секциялар аайы-биле хуваажып алган ажылдап турар.

Хөй-ниити эгелээшкин-биле Кызыл хоорайда 7, Хову-Аксында 1 библиотека болгаш дерги садыларны ажылдап турар. 1967 чылда 600 рубльдің номнарын чонга тарадып саткан эштер Красилова биле Бражникова, 300 рубльдің номнарын саткан Деминкова, 400 рубльдің номнарын саткан Исакова оларның кызымак ажылын демдеглээри чугула.

Ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң күүскомнарының хөй-ниити эгелээшкин-биле ажылдап турар 16 килдистеринде 100 ажыг инспектор болгаш инструктор хаара туттунган, а штаттан дашкаар ажылдап турар 11 оргинструктор килдистеринде 35 кижи ажылдап турар. Таңды райкүүскомнуң оргинструктор килдизи (эргелекчизи эш В. Сенгижик) бодунуң ажылын план ёзугаар чорудуп келген.

Каа-Хем, Бии-Хем, Таңды районнарның кедээ Советтеринде хөй-ниити эгелээшкиниң хевирин калбаа-биле ажыглаан. Чижээ, Балгазын кедээ библиотеканың (эргелекчизи эш Егорова) библиотека чөвүлелиниң инициативазы-биле номчукчулар ортузунга ном тарадыр ажылды эки тургускан.

Ажылчы чоннарның кадыкшылын камгалаарынга, оларның культурлуг болгаш эстетиктиг негелделерин хандырарынга бир кол чүүл хоорайларны болгаш суурларны ногаанчыдып, чаагайжылары болур. Хову-Аксы суур Соведи (даргазы эш Яковлев), Эрзиниң кедээ Соведи (даргазы турган эш Седипкова) бо талазы-биле чамдык ажылдарны чоруткан.

Социалистиг ниити чурталганың корум-чурумун сагыыр талазы-биле кижизидилге ажылын чер-чер Советтери боттандырып турар. 1967 чылдың эрткен айларында Барыын-Хемчик, Бии-Хем райкүүскомнары бо талазы-биле айтырыгларны белеткээш, боттарының сессияларынга чугаалажып көрген.

Амгы үеде республикада 245 эш-хуузунуң судтары ажылдап турар болгаш социалистиг хөйлу-дүрүмну шынгыы сагыыр талазы-биле чон ортузунга ажыл чорударынга Советтерге улуг дузаны чедирип турар. Чижээ, Кызылдың эзт комбинадында, № 1 АТА-да, Чөөн-Хемчик районнуң Баян-Талада эш-хуузунуң судтары кирген херектерни чогуур өй-шаанда коруп, оон түңнелин бүгүдеге дыңнадып турар. Мынчыг хемчеглерни чорудуп турарының түңнелинде бо Советтерниң девискээринде чурттакчылыг суурларда социалистиг хөйлу-дүрүмну үрээр чоруктар эвээжээн. Хлеб, туйбу болгаш автосептелге заводтарында, Бай-Тайга районда болгаш Ак-Довурак хоорайда эш-хуузунуң судтары корум-чурум үрээшкиннери-биле демиселди кошкак чорудуп турарындан хөй-ниитиниң чурумун үрээнинин таварылгалары бар.

Херээженнер чөвүлелдери ажылчы чоннарның улуг хүндүткелин чаалап алган. Бистиң республикада тургустунган 247 ажыг херээженнер чөвүлелдеринде 2 мың ажыг активчи херээженнер ажылдап турар. Хөй-ниитиниң корум-чурумун сагыыр болгаш амыдырал хандырылгазының айтырыгларын шиитпирлээринге кедээ Советтер, оон күүскомнары херээженнерни калбаа-биле киириштирген. Барыын-Хемчик районнуң Эрги-Барлык кедээ Совединиң Александра Кара-Сал даргалаан херээженнер чөвүлели төрээн суурун ногаанчыдып, чаагайжыдар, суурнуң санитар байдалын эки-жидер талазы-биле улуг ажылды чоруткан. Чөвүлел фотовитриналарны дерип, санитар бюллетеньнерин докталаал ундүрүп келген. Мында тургустунган культура университединде 41 херээженнер өөренип турар. Х. Норжун, С. Долгар, В. Шаалы олар чөвүлелдиң эң идепкейлиг активчилери болуп турар.

Улуг-Хем районнуң Арыг-Бажында (даргазы С. Монгуш), Көк-Чыраада (М. Дагбалдай), Ак-Талда (эш М. Шулуу) херээженнер чөвүлелдери база эки ажылдап келген. Хову-Аксында (даргазы Н. Ензак), Барыын-Хемчик районнуң Эрги-Барлыкта (А. Кара-Сал), Каа-Хемниң «Тиилелге» колхозта (эш Е. Бортникова), Эрзиниң «Чаа орук» колхозта (К. Эренчина) херээженнер чөвүлелдери районнарның мурнакчы херээженнериниң слёдунга «Эң эки херээженнер чөвүлели» деп социалистиг чарыштың тиилекчилери болган.

Кедээ Советтериниң организас-массалыг ажылының бир кол хевири чыыштар (хуралдар) болур. Социалистиг хөйлу-дүрүмну сагыырын хандырарынга олар улуг кижизидилгеге салдарны чедирер. Чазактыг докталаалдарын болгаш чер-чер Советтериниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле хемчеглерни ниити хуралдарга чугаалажып турар. Каа-Хем районнуң Бүрен-Хем, Таңдының Элегес кедээ Советтери хамаатыларның ниити хуралдарын янзы-бүрү айтырыгларга белеткээш эрттирип турар апарган.

Ажылчы чоннарның хөй-ниити организацияларының ажылының чедиишкиниг болуру оларның ажылчын чер-чер Советтериниң база оон күүскомнарының, докталаал комиссияларның, депутаттарның талазындан кичээнгейлиг болурундан база оларның үнелиг эгелээшкиннерин бүгү талалыг деткириниден кол хамааржыр.

Ажылчы чоннар депутаттарының күүскомнары хөй-ниити организацияларының ажылының мурнакчы дуржулгазын нептерелип, оон удуртукчуларының отчёттарын күүскомнуң хуралдарынга дыңнап, оларның аргасумелерин чугаалажып көөр хүлээлгелиг. Сессияларга болгаш күүском хуралдарынга чугаалажыр айтырыгларны белеткээринге киириштирери чугула.

Хөй-ниити организацияларының ажыл-чорудулгазын докталаал комиссиялар-биле сырый холбаштырары оларның ажылын идепкейжидериниң база бир кол хевири болур.

Амгы үеде Советтериниң кол сорулгазы чүл дээрге, Улуг Октябрьның 50 чылынга төлептиг ужуражыр дээш ажылчы чоннарның политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүнге даянып алгаш, юбилейлиг чылдың байлак дужүдүн чидириг чокка, шалыпкын ажаап алыр, күрүне шыгжамырынга 133 мың тонна тарааны урар, кышка бүгү талалыг эки белеткелги хандырар дээш шудургу демиселче ажылчы чоннарны мөөңнээри болур.

Улуг Октябрьның 50 чылынга уткуштур

Соңгу-Осетин, Дагестан АССР-лериниң, Волгоград, Иваново областарның көдээ ажыл-ишчилериниң улуг чедиишкини

Соңгу-Осетин болгаш Дагестан Автономнуг Республикаларның көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери Улуг Октябрьның 50 чыл оюнга алдар кылдыр чарыштыыаан, күрүнеге үс база эфир-үс культураларын садарының планын ажыр күүседкен.

Соңгу-Осетин АССР-ниң колхоз, совхозтары хүлээп алыышкын черлериниге 7,6 мың тонна үс болгаш эфир-үс культураларын чедирип берген ийикпе планын 126 хуу күүседкен, Дагестан АССР — 4,1 мың тонна ол культураларны хүлээдип бергеш, планын 137 хуу күүседкен.

Үс болгаш эфир-үс культураларын садары үргүлчүлевишаан.

* * *

Волгоград областың көдээ ажыл-агыйының ишчилери бүгү улустуң байырлалы — Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюн төлептиг уткуур дээш чарыштыыаан, күрүнеге тараа садарының планын ажыр күүседкен.

Областың колхоз, совхозтары Төрээн чурттуң шыгжамырынга 2331 тонна тарааны, оон иштинде эң үнелиг аъш-чем культуразы — 1480 мың тонна кызыл-тасты үруп берген, мал чеми болур культураларны садарының планын күүседкен.

Күрүнеге тараа садары үргүлчүлевишаан.

* * *

Иваново областың көдээ ажыл-агыйының ишчилери Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнга төлептиг ужуражырының белектекмишаан, күрүнеге картофель садарының планын ажыр күүседкен — хүлээп алыышкын черлериниге 116 мың тонна картофельди киирген.

Күрүнеге картофель садары үргүлчүлевишаан.

Юбилейге

РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң секретариадының хуралы Л. С. Соболеевтуң даргалаашкынывыле болган. Чечен чогаал журналдарының юбилейлиг дугаарларының белеткелиниң чоруп турарының дугайында оларның кол редакторлары болгаш редакция коллегияларының кежигүннери — РСФСР-ниң Культуразының болгаш уран чүүлүнүң Москвада хүннеринің киржикчилери аңаа чугаалаваннар.

Хөй журналдар ноябрь номерлерин Совет күрүнекиң үндегилекчизи В. И. Ленинниң дугайында чогаалдар-биле ажыдарлар.

«Октябрь» журнал ноябрь номеринге хөй публицисти материалдарны: хоочун большевик, Кызыл ордуну штурмаанының болгаш заматы дайынның киржикчизи А. П. Ефремовтуң «Революция уламчылап турар» деп, сигли чогаалчы Джеймс Олдриджтиң Октябрь революциязының бүгү делегей мозулуунуң дугайында чүүлдерин болгаш өскелерни-да парлаар.

«Байкал», «Сибирские огни», «Нева», «Москва» журналдар боттарының арыннарынга байырлалга холбашкан интереьюларны, репортаждарны, эң-не янзы-бүрү мергежилдиг кижилерниң анкеталарын болгаш беседаларын парлаарлар. Россияның хөй националдыг шүлүк чогаалын бөлүк-бөлүктеп парлаан шүлүктер төлээлээр.

(СЭТА).

СҮТ ФАБРИКАЗЫ

РЕПОРТАЖ

«Революцияның чалбыыжы» колхоз сеелгү үеде мал ажылын хөй орулга бээр улуг адыр кылыр сорулгаже кичээнгейни күштелдирген. Колхозта чер ажылы кол черни эзлеп келген. Оон-биле чергелештир хаван болгаш мыйыстыг бода мал ажылын хөгжүдерин интенсификастаарының айтырыглары ам мурнундаазындан артыкка тургустунуп келген. Колхоз төп сүт-бараан фермазында болгаш Марачевкада саар инектерни катиаш, Балгазынның чоогунда Красноярровка деп черде улуг фермага тургузарын шиитпирлээн.

Кыдыында Мажалык хем агып баткан, чоогунда элбек сүттүг одарларлыг Красноярровканы кижи ырактан-на эскерип каар. Анак бажыңнарлыг бичиижек суур. Ында котельнаяның улуг хоолайы өрү бедикче кедүрлүп үне берген тур.

Суурга кирип келириви-сиге, узун-узун инек, бызаа кажаалары, улуг котельная, кижилер чурттаар бажыңнар туттунган. Кыдыында бир корпуста тудугжу-монтажниктер ажылдап турлар. Өске улус келгенин эскерип кааш, бир аныяк кижи бисче уткуй кылаштап келди. Ол болза колхозтуң мал ажылында технологтуг чорудулгаларның механизастаашкынын харыылап турар механик В. И. Сухов болду.

Эптеичилер ажылдап турар кажаага тайылбырлаарының орнунга, белен черже чоруптаалыңар дээш, Виктор Михайлович дашкаар үнүптү.

Инектиң саалдазы, сүттү арыглаары, соодары, инекке чем бээри, кажааны арыглаары чергелиг ажылдар бүрүү-биле механизастаттынган болур.

Кажаада чурттуң мурнакчы фермаларында ажыглап турары, сүт белеткээриниң депшилгелиг технологизязын ажыглаар «Даугава-2» марканың аппараттарын быжыглаан. Чергелештир быжыглаан ийи хоолайны инек санының турар черинде стаканнар-биле тудуштурган. Хоолайның бирээзи шилден бүткен. Олап сүт цистерналарже агар. А ийиги хоолайда вакуум тургускан. Оон иштинден агаарны тускай мотор-биле үндүр сордуруп турар. Ынчангаш шил хоолайда сүт цистернаже агар чүве-дир. Вакуумну тускай прибор хемчээп турар. Виктор Михайлович Сухов моңу тайылбырлап турда, ону чурукка тырттырып алдывыс (№ 1 чурук).

Инек саар аппараттың бир эки шынары болза сагган сүттүң стаканга-ла шүүреттинип эгелээри. Оон хоолайда сүт улуг баллонга чыглып келир. Ында сүттү шүүреп арыглаар тургузулга бар. Ол-ла баллонга сүттү соодар. Чогуур деңнелге чедир соотканы сүттү улуг цистерна-доскаарже куткаш, сүт заводунче чорудар. Бо чорудулганың үезинде сүт хирленмес, ирип баксыравас. Ол бүгүнү хандырып турар аппараттың бүрүн бар. Саар инекке чемни үлээр, өдек аштаар механизмнер база кылдынган, магалыг-ла кажаа болду. Бо кажаа ажыглалга киргенде, 200 инектиң саалдазын, ажаалда чемгерилгезин 4 саанчы, ийи кадарчы харыылаар апаар. Кедизинде барып ферманың чанынга сүт продуктулары белеткээр завод хевирлиг бүдүрүлгедаа турары магат чок.

Амгы үеде ийи кажаа ажыглаарынга барык белен болган. Артканнарының дериг-херекселдериниң эптелгезин совет чоннуң улуг байырлалынга чедир доскаш, ынчан ажыглалга киирерин эптеичилер звенозу хүлээнген. Звенода 8 кижи ажылдап, хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип турар. Оон удуртукчузу Глеб Семенович Маневв (№ 2 чурукта) хоолайларны улай дүңзаалап, нарын эптелге ажылдарын боду кылып, өөрүнге эки үлегерни көргүзүп турар.

Колхозтуң хөй-хөй улуг тудугларын кылчып чораан, ам үеде дуржулгалыг эптеичи Михаил Голубцовтуң (№ 3 чурукта) эки ажылын оон эштери үнелеп чугааладылар. Хоолайны шейүп туда, ону чурукка тырттырып алдывыс (№ 1 чурук).

Инек саар аппараттың бир эки шынары болза сагган сүттүң стаканга-ла шүүреттинип эгелээри. Оон хоолайда сүт улуг баллонга чыглып келир. Ында сүттү шүүреп арыглаар тургузулга бар. Ол-ла баллонга сүттү соодар. Чогуур деңнелге чедир соотканы сүттү улуг цистерна-доскаарже куткаш, сүт заводунче чорудар. Бо чорудулганың үезинде сүт хирленмес, ирип баксыравас. Ол бүгүнү хандырып турар аппараттың бүрүн бар. Саар инекке чемни үлээр, өдек аштаар механизмнер база кылдынган, магалыг-ла кажаа болду. Бо кажаа ажыглалга киргенде, 200 инектиң саалдазын, ажаалда чемгерилгезин 4 саанчы, ийи кадарчы харыылаар апаар. Кедизинде барып ферманың чанынга сүт продуктулары белеткээр завод хевирлиг бүдүрүлгедаа турары магат чок.

Амгы үеде ийи кажаа ажыглаарынга барык белен болган. Артканнарының дериг-херекселл

Ядролуг техникага ажыглаар польша дериг-херекселдериҥ делгелгези Москва чанында Дубно хоорайда амыттынган. Ядролуг шинчилелдериҥ каттышкан институдунда социалистиг чурттардан ажылдап турар физиктер болгаш инженерлер ол делгелгениҥ баштайгы өөрүкчүлери болган. Польшаныҥ «Метронэкс» дээр даштыны садыг бүдүрүлгезиниҥ дирекциязы ол делгелгени организастаан.

ЧУРУКТА: польша инженер ЛЮЦИАН СОКОЛ делгелгениҥ делгиир үүлдерин көргүзүп тур.

Ю. ТУМАНОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ныҥ фотохрониказы.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНДЕ

КИЖИГЕ, КИЖИНИҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

Улус ажыл-агыйын улам ыцай хөгжүдеринче болгаш улустуҥ чаагай чоруун көдүреринче угланган СЭКП ТК-ныҥ Пленумунуҥ шинтпирлерин москвачылар улуг сорук киришкиниг уткаан. Бүдүрүлге, албан черлеринде болгаш институттарда бо хүннерде хөй кижилиг митингилер болгулап турар. Оларныҥ дугайын СЭТА-ныҥ корреспондентилериниҥ дыңнадып турары мындыг.

НАРЫН СУКНО БҮДҮРЕР «ХОСТАЛГАН КҮШ-АЖЫЛ» ФАБРИКА. «Бистиҥ үлетпүрүвүстүҥ, көдээ ажыл-агыйывыстың чедишкиннериниҥ ачызында улустуҥ амыдыралын экижидеринче угланган чаа хемчеглер алдынар аргалыг болган. Боттарывыстың улам эки ажылдаарынче чүткүлдүүвүстү бөгүн ынчангаш медеглеп турар болгай бис»—деп, фабриканыҥ партбюро секретары Э. В. КИРЕЕВА ол митингини ажыттышаан чугаалаан. Ону кадржаан аргыкчы, коммунистиг күш-ажылдың мурнакчызы Н. И. КАРПОВА мынча деп деткээн: «станоктарывыска үш дакпыр дыңзыккан күженишкиниг ажылдаан, совет кижилерге улам хөй бараанварны бээр бис!»

Фабриканың коллективи улуг байырлал чылында пландан ажыр дүк бүдүштүг 50 муң метр постерни бүдүрүп үндүрер, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн эрткен чылдаазындан 10,5 хуу улгаттырар деп, бедиткен чаа хүлээлгелерни алган.

ИДИК КЫЛЫР «БУРЕВЕСТНИК» ФАБРИКА. Митингиге хевилекчи А. С. НЕДЕЛЯЕВА мынча дээн:

— Бистериҥ, ажылчыннарның дугайында партияның болгаш чазактың саглыш салып турарынга өөрүп четтиргенивисти илергейлеп тур бис. Шалыңны, пенсияларны болгаш пособиелерни улгаттырарын, шөлээ хуусааларын узадырын кижилер эки ажылдан келгени-биле чедин алган. Октябрьның 50 чыл оюнуҥ бүдүүзүнде оон-даа эки ажылдаары күзенчиг-дир!

5 дугаар цехтиҥ фрезержизи М. Ф. СТЕПАЧЕВА, цехтиҥ начальниги Б. П. КОРНЕЕВ болгаш оон-даа өскелер Октябрьның байырлалынга таварыштыр алдынган хүлээлгелериниҥ канчаар күүсеттинин турарын чугаалаан. Пландан ажыр 92 муң эжеш эр, херээжен идиктерни, уруглар идиктерни бүдүрүп үндүрген, а бо чылды сөөлүүредир пландан ажыр 150 муң ажыг эжеш идиктерни бүдүрери төлевилеттинген.

МОСКВА-СОРТИРОВОЧНАЯ ДЕП ЛОКОМОТИВ ДЕПОЗУ. Индирде — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, электровоз машинизи И. Ф. ПАНИН.

— Бистиҥ партиявыстың болгаш чазаавыстың салып алган эң чугула соруулгазы— совет улустуҥ амыдырал деңнелин бедидер дугайында саглыш салыры ол деп үвени СЭКП ТК-ныҥ Пленумунуҥ шинтпирлери база катап бадыткап турар-дыр. Ажылдаарывысты улам бедик организастап, чаа-чаа чедишкиннер-биле ону харыылаар ужуруг бис.

Электровоз машинизи, СЭКП-ниҥ XXIII съездизиниҥ төлөөзү А. И. ЖАРИНОВ эш-өөрүнүҥ өөрүнээзинден мынча дээн:

— Бо депога 35 чыл ажылдап келдим, ынчангаш биеэде айгадаҥ черге, дүне чырыткылар кыпсып алгаш, канчаар ажылдап турганывысты эки-ле билир мен. Ам дээрге, үргүлүү хүндүскү дег чырып турар, делгем, арыг цехтерлиг-дир бис. Төрөөн чуртувус бисти магадыг-ла техника-биле чепсегаен бергеи! Ол бүгү бистиҥ дешилгевисти сөглеп турар-дыр... Аар деңзилиг 15 поездилерни эрттирерин хүлээнип тур мен.

Демир-орукчулар улуг байырлал чылында нормадан ажыр 4 миллион 300 муң тонна чүктү сөөртүр, ноябрь 7-де болгаш 8-те пассажирлерни, чүктерни камнап алган электроэнергиязын, дизель ходелдирер кывар чүүлүн ажыглаан турган сөөртүр деп, аңаа үндүрген резолюциязында хүлээлге алган.

«КЫЗЫЛ МЕТАЛЛИСТ» ЗАВОД. «Улуг Октябрьга алдар кыдыр алган хүлээлгелериве күүсеттинген деп бо хүннерде чоргааралдыг чугаалап турар болгай бис—деп, ук заводтуҥ директорунуҥ оралакчызы Е. Ф. ФРИК митингиге бодунуҥ чугаазын эгелээн.—Бүгү-эвилелдиҥ Останкинода телевидение төвүнге ховар бүдүштүг дериг бүдүргеш чорудуҥ берген, бо чылын дашкаар үндүрер бүгү чагыгларны күүсеткен, көдээ ажыл-агыйның ишчилериге көдүрүлде машиналарын чорудуп берген бис».

Партияның саглыш салыышкынына харыы кылдыр улуг ажыл-агыйын хөгжүдеринге, Ада-чуртувустуҥ күүч-шыдалын быжыглаарына үлүг-хуувусту кирер соруулгалыг бис деп, херекселдер бүдүрер участоктуҥ начальниги М. П. ШАРФУНОВ, савалакчы Н. Н. ШВЫРКИН болгаш оон-даа өскелер митингиге чугаалаан. Ол сөстер чаңгыс эп-сеткилдиг хүлээп алдынган резолюцияда база бижиттинген.

РЕДАКЦИЯГА ЧАГААЛАР

БУУ-ХАА БОЛБАС

Чонуҥ «чайын шанаан белетке, кыжын тергеҥ септе» дээн мерген үлегер сөзүнүҥ утказын хандыр бодаарга, дыка-ла шын чугаалаан. Ынчалза-даа бистиҥ «Тыва» совхозтуҥ (директору эш Юртаев, партком секретары эш Доржу, ажылчын комитединиҥ даргазы эш Содуна) Хөндергей салбыры өөлчеглиг ажыл-агыйжы кампаниялар думчукка тулуп келирге, ам бүгү далаш-биле кылып эгелээри чаңчыл болган. Бо салбырга часкы, чайгы хову ажылдары дооступ турда, мал чеми белеткээр үе келген, а сиген кезер чаңгыс-даа машина белен эвес болган, ынчангаш салбыр сиген кезилдезинче орай кирген. Ажазп алыышкын эгелээрге, бүгү күштү олче салыпкаш, мал чеми белеткээринге чаңгыс-ла звено артырып каан, а мал кыштагладыышкынынга белеткел ам уттундурган. Хөй малдыг Хөндергей салбырда чаңгыс-даа кыштаг белен эвес. Кыш дужуп кээрге, мал кыштагладыышкынынга берге байдал тургустунуп кээрин эрткен чылдың дуржулгазы көргүскен, а мында оон кандыг-даа түүнел кылбайн турар.

Совхоз төвүнге болгаш салбырга хөй удаа болгулаан партия, ажылагый хуралдарынга чугаалашкан айтыыгларның күүселдези түүнел чок болгулаар чамдык фактылар бар. Хуралга коммунистерниҥ берген санал-оналын үнелеп көрбес, чүгле санал болуп арткылаар. Партия организациязының ажык хуралдары болбайн келген. Партия организациязының хуралдарынга илереттинген ажыктыг сүмелерни чонуҥ ортузунга таратпайн, хову-шөлдерде ажылдап турар кижилериҥ ортузунга политмассалыг ажылды четпес чорудуп келгениниҥ күш-ажылдың саглыгачуруму кошкап эгелээн. Сиген кезилдезиниҥ эгезинде тургускан аныяктарның бригадазы тарай берген. Салбырның удуртукчулары комсомолчу аныяктарның күжүнге даянмайн келген.

Тайгалар баштарында хар чаап, кыштың тыныжы чоокшулаан, ынчангаш арткан каш хонуктарда мал чеми, мал кыштагларын кышка белеткээр ажылды холга алыры негеттинип турар.

О. ХЕВЕК-ООЛ.

ЧОГААДЫКЧЫ АРГА-БИЛЕ

Чөөн-Хемчик районнуҥ «Большевик» колхозунуҥ төп шаңында 300 ажыг тонна тараа бар. Ону арыглап, кургадып, сайгарар дээш Шеминиҥ тараажылары улуг күштү үндүрүп турар. Ховалыг Ёнзак биле Кара-сал Кодур-оол шаңда мөөңнеттинген бүгү техниканы билдилиг башкарып, боттарының ажылынга чогаадыкчы аргаларны ажыглап, эрги машиналарның кезектеринден машиналарны эптеп ап турарлар.

Чоокта чаа Ховалыг Ёнзак биле Кара-сал Кодур-оолдуҥ чогаткан ажылдарынга бир машина немешкен —тараа чүдүрүкчүзү. Шевер хөлдарның кылган чүдүрүкчүзү ам бо хүннерге чедир бодунуҥ дузазын тараажыларга көргүзүп турар.

Төп шаңда кызымаккай болгаш ажыл-ишке ынак тараажылар хөй. Куулар Мыйдок, Монгуш Хирлигбей, Куулар Хендин, Кара-сал Долчаңмаа, Зина Донгак, Сат Казыра олар хүн нормазын ыракта ажыр күүседип, шалыпчыларның санынга киргеннер.

П. СЕРГЕЕВ.

ДЕҢНЕЛГЕ

«Көдээ тудугнуҥ» Шагаан-Арыг салбырының № 586 көжүп чоруур колонназының ийи бригадазы амгы үеде «УТКА 25 чылы» совхозтуҥ Иштии-Хем салбырында ажылдап турар.

Эш Д. Херелге удурткан алды кижи составтыг № 5 бригада Иштии-Хемге август 26-да келгеш, 24 ажыл хүнүнде ийи аал ишти чурттаар бир бажыңның тудуун дооскаш, ам оон иштики дериглерин кылып турар. Бо бригаданың тудугжуларында ажыл шагы үзер, чурум үрээр чүве чок, бот-боттарын хүндүлежир, найыралдыг коллектив. Тудугжулар хүнүнүҥ байырлалында эки ажылы дээш оларның кижи бүрүзүнге 10 рубльдиҥ шаңналын тывыскан, а бригадир эш Херелдиҥ күш-ажыл дептеринге макталганы демдеглээн.

Эш М. Артаага удурткан бригада база ындыг чурталга бажыңын 74 ажыл хүнүнде тудуп келгеш, ам-даа доозуп чадаан. Оон чылдаганы ол бригаданың тудугжулары бригадирниҥ сөзүн дыңнавастап, чамдыктары хуузунда херээн кылып, прогулдап келгениниҥ болган.

О. ТҮЛҮШ.

ДАШТЫКЫДА

Чаагай үнелел

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Совет улустуҥ чаагай чоруун улам ыцай бедидер талазы-биле Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнуҥ бүдүүзүнде ССРӨ-ниҥ партия, чазааның чарлап үндүрген хемчеглериҥе холбаштыр бодунуҥ тайылбырлалын «Непсабадшаг» солуннуҥ Москвада корреспондентизи «Төрүттүгениниҥ хүнүнге таварыштыр сүй белек» деп эгелиг кылдыр бижээн.

Делегей байдалы дүшкүүрлүг турда ол хемчеглерни алган деп чүве онза ужур-дузалыг. Амыдырал деңнелин көдүрер талазы-биле алган ол хемчеглер хөгжүдениҥ планнарын боттандырарынга таарымчалыг салдарлыг болур дээрзинде чигзиниг чок деп, ук корреспондент бижээн.

* * *

ЛОНДОН. (СЭТА). Совет улустуҥ чаагай чоруун улам ыцай бедидер талазы-биле хемчеглериҥ дугайында СЭКП ТК-ныҥ Пленумунуҥ доктаалы совет хамаатыларны улам улуг шалыңныг, пенсиялыг, улам узун хуусаалыг шөлөөлерлиг, олчаажык үндүрүүн кызыраар, улам эрте пенсиялар алыр аргалыг болдурар дээни ол деп «Морниҥ стар» солун бижээн. Ук солун ол шинтпирлер-биле лейбористиг чазактың амгы экономика политиказының кайгамчыг ылгалдыын онзалап демдеглээн.

Экономика улустуҥ холунда, ону капиталистер контрольдаваа болган турда, үлетпүр болгаш техника чедишкиннериниҥ түүнелдерин байларга холгаарлатпайн, харын чаа депшилгени чедин алырынга ажыглаан турун болур-дур. ССРӨ-де ажылдаар кижилериҥ нүүнүн камнаар, чаа машина дериглерин ажыглаары оларны ажылдан үндүрер дээни ол эвес, харын ажыл-ишти улам бүдүүгүр болдурар, кижилерни улам улуг шалыңныг, ажылдаарынга кыска неделялыг, улам узун хуусаалыг шөлөө алыр аргелиг болдурар дээни ол болгай деп «Морниҥ стар» чугаалаан демдеглээн.

* * *

КОПЕНГАГЕН. (СЭТА). «Совет улустуҥ чаагай чоруун улам ыцай бедидер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ныҥ болгаш ССРӨ-ниҥ Министрлер Төвүлелиниҥ доктаалын бодунуҥ Москвада турар корреспондентизиниҥ тайылбырлаан дыңнадыын Даниянның эң улуг «Бергске тиденде» солуну «Совет улус улам эки чурттаар» деп эгелиг кылдыр парлаан. Ажылчын, албан-хаакчыларның шалыңының бетики хемчээн болгаш шөлөө хуусааларын улгаттыр, инвалидтериҥ пенсияларының хемчээн бедидер, көдээ ажыл-агыйның ишчилериниҥ пенсия алыр назы-харын кызыраар дугайында шинтпирни ук солун ол хемчеглерден онзалап демдеглээн.

* * *

БОНН. (СЭТА). Барын-герман солуннар совет улустуҥ чаагай чоруун улам ыцай бедидер талазы-биле СЭКП ТК-ныҥ болгаш ССРӨ-ниҥ Министрлер Төвүлелиниҥ доктаалын тайылбырлаан, парлап үндүрген. «Москва амыдырал деңнелин бедидер дээн»—деп «Франкфуртер альгемайне» солун медеглээн.

Ол доктаалда ажылчын, албан-хаакчыларның шалыңының бетики хемчээн бедидер, шөлөө хуусааларын узадыр, үндүүглерни чиигедир, пенсияларны болгаш оон-даа өске деткимчелериниҥ хемчээн улгаттырар дээн деп, солуннар онзалап демдеглээн.

«Совет улустуҥ чаагай чоруун улам ыцай бедидеринге бараан болур хемчеглерни Совет Эвилелинге 1968 чылдың май эгезинде боттандырган турар» деп, «Зюддейче пайтунг» солун бижээн.

Октябрь революциязының 50 чыл ою болурунга холбаштыр СЭКП ТК болгаш Совет чазак совет улустуҥ чаагай чоруун улам бедидериниҥ күзел-сонуургалдарынга дүүштүр чаа хемчеглерни боттандырып турар деп, «Ди вельт» солун медеглээн. Солун аңаа шалың улгаттырарын болгаш шөлөө хуусаазын улам узадырын тайылбырлаан.

* * *

ПАРИЖ. (СЭТА). СЭКП ТК-ныҥ Пленумунуҥ болгаш оон ол шинтпирлериҥ дугайын француз солуннарының шуптузу дыңнаткан. СЭКП ТК-ныҥ Чиигине секретары Л. И. Брежнев совет улустуҥ чаагай чоруун улам ыцай бедидеринче угланган хемчегле—деп, эгелиг кылдыр парлап үндүрген. «Шалыңны болгаш кыраанарының пенсияларын улгаттырганы»—деп Парижтиг оон өске «Круа» солунунуҥ парлаан эгезинде чугаалаан. Чугааның ужуру совет улустуҥ амыдырал байдалын улам ыцай экижидерин хандырар хөй хемчеглериҥ дугайында болуп турар деп, ол солун чугулаан демдеглээн.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнуҥ байырлалы Совет Эвилелинге удавас болур деп турда, ол чаа шинтпирлерни үндүрген деп, «Монд» солуннуҥ Москвада корреспондентизи демдеглээн. Пленумуҥ үүүлдүг деп көрген хемчеглерни тодаргайлап тайылбырлаан, ол корреспондент совет кижилериҥ эт-бараан садып алыр шыдалының соксаал чок улгадып турарынче кичээнгейни салыр дээш хөй-ниити организациялары алдындан турар дээрзин станцияның начальниги эш Востриков чугаалап берди.

Юбилейлиг чылда боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин чедишкиниг күүседир дээш энергетиктер бо хүннерде ийи дакпыр күженишкин-биле ажылдап турарын үүгле сес айларның электри энергия бүдүрүп үндүрүп турар планын ажыр күүсеткенин чугаалаарга-ла четчир. Сес айларның дургузунда пландан дашкаар 1 миллион 988 муң киловатт-шак электри энергия бүдүрген. Сентябрь айның баштайгы чартыының программазын 100,1 хуу күүсеткен.

Чырык өшпес бүдүрүлгениҥ ажылхерээ кысказы-биле шак ындыг-дыр. Чалыы назынның хоорайы имир дүжери билек, чырык-биле улам кааспалы бээр. Чер болганда чивеңнээн оттар, каннаашкын, дүүзаалаашкын. Ол дээрге, энергетиктериҥ күш-ажылчы салыышкыны-дыр.

Д. ЕНДАН.

Мурнакчыларга путёвкалар

ЧАДААНА. (Телефон-биле). Чөөн-Хемчик районнуҥ «Большевик» колхозунуҥ мурнакчылары чоокта чаа Шушенское, Москва таварып, революцияның кавайы — Ленинград хоорай четкеш келир халас путёвкаларны алган. Ындыг улуг аас-кежикти ак сеткилдиг ажыл-ижи-биле чаалап алганнарның аттары бо:

Колхозтуҥ мурнакчы трактористи **Түлүш Анай-оол.** Ол бо чылын 700 гектар чымчак черни ажылдап кылган. Хоочун саанчы, район Совединиҥ депутады **Анай Иргит** 25 тыва инектериниҥ бирээзинден-не 1269 литр сүттү саап алган. Хоочун хойжу **Чүлдүм Ондар** 100 хойга онааштыр 102 хураганны камгалап алган болгаш хой бүрүзүнден 2 кг 600 грамм дүктү кыргып алган. Аныяктар звенозун баштааш, 50 тонна сигенни база белеткээн. Кадарчы **Базыр Куулар** угбай 400 ажыг хоюнуҥ бирээзинденне 2 кг 680 грамм дүктү кыргып алган. Хоочун тудугжу **Самдың Донгак** бо чылын ажыглалга кирер колхоз клувунуҥ тудуунда шалыпкын ажылдап турар.

Мурнакчылар узун болгаш солуҥ аян-чоруунче октябрь айда аттаныптарлар.

С. ПАВУ,
бистиҥ корр.

АЖЫЛЧЫН КҮЖҮН ЧЕТЧЕЛӨӨРИ

Социалистиг улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге чурттуҥ иштики курлавырларының ажыглалы улуг рольдуг. Ол херекче партия болгаш чазак улуг кичээнгейни салып келген болгаш күш-ажыл курлавырларын ажыглаарының түскай органнарын тургускан.

Ажылдап турар үлетпүр бүдүүрүлгелери, колхозтар, совхозтардан аңгыда, чаа туттунган ажыл-агый черлеринге ажылчын күжү негеттинер болгай. Бо таварылгада чер-черлерде артык, ажыглаттынмайн турар күштерни ол күш хереглеттинип турар черлерже сайгара ажыглаары социалистиг планныг ажыл-агыйның сорулгазы болур.

Күш-ажыл дээрге хамааты кижиниҥ эргези. Ажылгыр, кежээ кижи бистиҥ чуртувуста алдар, хүндүткелбиле бүргеттинген. Ынчангаш күш-ажыл кылып шыдаар кижи бүрүү коммунизм тургузуушкунунга бодунуҥ үлүүн киириштирип, ниитилел бүдүүрүлгезинге ажылдаар хүлээлгелиг.

Ажылчы чоннарның материалдыг чаагай байдалын улам-на бедидер дээш партия болгаш чазак ажылчын кижилер боттарының амыдыралынга бичии немелде ажылагыйлыг болурун чөпшээреп турар. Ынчалза-даа ол күш-ажыл кылып шыдаар кижилериҥ ниитиниҥ бүдүүрүлгезинге ажылдаар хүлээлгезин солуп болбас дээрзи билдингир.

Күш-ажыл кылып шыдаар хамааты-ларны бүдүүрүлге, тудуг, транспорт болгаш өске-даа организация, ажылагый черлери ажылга хүлээп ап, ажылдадырда, ол кижилериҥ кандыг ажылга тааржырын бүгү талабиле өөренип, чурттап турарының байдалын кичээнгейге ап турган, тааржыр ажылдарынга хүлээп алыр хүлээлгелиг. Чижээлээрге, уруглар-лыг кижилериҥ амыдыралының байдалы ооң уруглары ыяавына ясли-садтарга, уезттан хүннүг школаларга ийикпе, азы школа-интернаттарга тургузуп берип турган, чок болза ындыг кижиге долу эвес ажыл хүннүг азы долу эвес неделяда ажылдаар ажыл бээри; ол ышкаш, ажааптежээр аарыг-аржык, кырган-чөнүк кижилерлиг улуска аргалыг-ла болза чурттап турар черинин чоогунга ажыл берип болуру дээш оон-даа өске күүлдерни хайгааараар ужуруг. Херээжен кижилерге тааржыр чиик ажылдарны хоорайның садыг черлери, коммунал ажыл-агый болгаш культура-амыдыралдың хандырылга черлери, харылзаа болгаш парлалга тарадылга черлери, транспорт болгаш өске-даа черлер таарыштырып болур.

Күш-ажыл курлавырларын чөп ажыглаарының амгы үеде чугула сорулгаларының бирээзи болза, күш-ажыл кылып шыдаар аргалыг, ынчалза-даа бо хүннерде ниитиниҥ бүдүүрүлгезинде ажылдавайн турарларның отчёт, учёдун кылып, оларны ниитиниҥ бүдүүрүлгезинче хаара тудары болур. Ылаңгыя үлетпүр бүдүүрүлге, тудуг, транспорт болгаш ажыл-агыйның өске-даа адырлары шапкын өзүп, хөгжүп турар Кызыл хоорайга күш-ажыл курлавырларын чөп ажыглаар чорук тергиин чугула боп турар.

Кызыл хоорайда ажылчын күжүнге негелделерни бүрүн хандырарын чедип алыр дээш, Тыва АССР-ниҥ Министрлер Төвүлелиниҥ чанында күш-ажыл курлавырларын ажыглаар талазы-биле эргелеги Кызыл хоорайда күш-ажыл курлавырларын ажыглаарының хоорай пунктузун организастап турар.

Хоорпунктунуҥ кол сорулгазы болза, хоорайда үлетпүр бүдүүрүлге, тудуг, транспорт болгаш өске-даа ажылагыйларга ажылдаар ажылчын күжүн четчелөөр талазы-биле чагыгларны хандырары болур.

Ол пунктуга дашчылар, бетонщиктер, печниктер, штукатурщиктер, дарганнар, бызаңчылар, чазаныкчылар, электриктер, каннакчылар, сантехниктер, слесарлар, токарлар, бүдүкчүлер, одакчылар, чолаачылар, трактористер болгаш өскедаа мергежилдиҥ ажылчыннары, база ол ышкаш үлетпүр бүдүүрүлге, тудуг, транспорт болгаш өске-даа үлетпүр, ажыл-агый адырларының специалистери билдириишкин киирип, бодунга сонуургалдыг ажылын ап болур.

Хоорпункт кандыг бир ажылга ажылдаары-биле билдириишкин киирип келген кижиге, барын ажылдаар чери-биле дугурушкаш, таңмалыг шынзылганы бээр. Ону өзүгаар ол кижи ажылга кирип шыгдаар аргалыг.

Пунктуга ооң ажылдаар хүн, шактарын бижип, расписаниени кылып, кандыг объектиге чеже, кандыг ажылчыннар хереглеттинип турарын көргүскен табельди өскү черге аскан турар.

Күш-ажыл курлавырларының хоорай пунктузу болза, ажылчы чоннарның ортузунга күш-ажылга кижизидилге ажылынга хамаарышкан ажылдарны база чорудар. Чижээ, «В. И. Ленин субботникте», «Алдар — холдуҥ дериндe», «Кижини күш-ажыл кижизидер», «Күш-ажылдың хоочуну» дээн ышкаш темаларга лекция, беседаларны иомчуур, кежээлерни организастаар. Ол ышкаш хоорпунктуга, кадржаан дуржулгалыг болгаш аныяк ажылчыннарның мурнакчы депшилгелиг ажылдарының көргүзүглерин көргүскен плакаттар, стендилер делгеттинген турар.

Күш-ажыл кылып шыдаар, ынчалза-даа бо үеде ниитиниҥ бүдүүрүлгезинде ажылдавайн турарларны ажылдадыры дээрге, чүгле күш-ажыл курлавырларын ажыглаар талазы-биле органнарның хүлээлгези эвес, а харын база чүүн-даа мурнунда үлетпүр бүдүүрүлге, тудуг, транспорт болгаш өске-даа ажыл-агый объектилериниҥ хүлээлгези болур. Ол ышкаш хоорайның партия, совет болгаш профэвилел, комсомол организациялары бо талазы-биле күш-ажыл курлавырларының хоорай пунктузунга хүн бүрүде дузаламчыны көргүзери чугула. Ол ышкаш ниитиниҥ бүдүүрүлгезинде ажылдавайн турарларның отчёт, учёдун кылырынга хоорай Советиниҥ депутаттары болгаш доктаамал комиссияларның кежигүннери, паспорт столунуҥ болгаш милиция органының ажылдакчылары, агитаторлар болгаш чиик ажылга дузалажып шыдапкы дег пенсионерлер болгаш өскелерниҥ-даа киржилге, дузаламчызы улуг болуру чугаажок.

И. БАДРА.

ЧЫРЫК ӨШПЕС БҮДҮРҮЛГЕДЕ

Эрте-бурунгу шагдан бээр бодунуҥ эртинезин шыгжап келген Кара-Даш даглары бо. Ам ында күш-ажылчы суал дүн-хүн чок соксавас.

Улуг тудугда эң-не соксаал чок, дүн-хүн дивес, күш-ажылчы эзлчег хайнып кээр чер — чылыг күжү-биле ажылдаар төп электростанция болур. Шынап-ла, электростанцияны Тываның аар үлетпүрүнүҥ баштайгызының кол шимчедикчи күжү,— чүрээ дизе чазыг эвес. Энергия дамчыдылгазын үзүктелдирер болза, хүндүсдаа ажылдап турар бүдүрүлге объектилери бодунуҥ ажыл-чорудулгазын ара соксадыр, тудуг-даа черлериниҥ ажылының темпизи кудулаар дээрзи чугаажок.

Ынчангаш энергетиктериҥ мурнунда харыысалгалыг болгаш улуг сорулга туруп турар. «Тыва дагдүгү» комбинаттың чылыг күжү-биле ажылдаар төп электростанция коллективиниҥ амгы ажыл-херээ-биле каксы-даа бол, таныжып көрээлиҥер.

Кезээде ыш-бус ыравас, үзүн-үзүн хоолайларлыг, кызыл-хүрең бедик бажың бо. Ооң кедээзинде станцияның «хлеви» — хөмүр даш тейлер дег кыдыр овааланган. Хөмүрнү одалга системазынче улуг бульдозерниҥ далбыйы-биле тырый иткеш, бункерлер дамчыштыр шуудуп турар.

Орус, тыва кезек кижи бульдозерниҥ тырый иткен хөмүрүн бункериҥ аксынче хүүректер-биле сайгара урган тур. Одалга системазы турар цехче кирип кээрге, хөмүрзүг чыт думчукка кээп, дааш-шимээн кулак уюк: төктүп баткан хөмүр даштың даажы, алдан ажыг метр шуушкан транспортёр бо бүгү катай хаара хайымныг болгаш дүвүренчиг. Транспортёрнүҥ эгелээн ужундан ооң төнген черинге чедир хайгаарап ажылдап турар дежурный-слесарларның бирээзи, чүгле карактары кыланнаар, шупту болу кара хөмүр апарган тыва эр-биле кыйгы салып чугаалажы бердивис.

— Монгуш Сергей деп кижи мен! — дээш, ол дааш-шимээн өттүр бар шаа-биле алгыраргa, демги пат кара эриниҥ түп дег диштери агарар, ийи карактары кыланнаар болган.

Котельная черинге келгеш, ыпак баштыг узун чушкууш демирлер тутkан ажылчыннар-биле ужуражы бердивис. Александр Мильченко улуг кочегарның хүлээлгезин күүседип тур. Ол, мында 1963 чылдан бээр ажылдап турар болгаш бодунуҥ кызымак ажылы-биле коллективтиҥ хүндүткелин чаалап алган. Хоочун кижиниҥ бирээзи дээрзин Петр Андреевич тайылбырлады. Кочегар Михаил Салахов, хөмүр даш дамчыдарының таарыштырыкчызы база изээн бустун хайгааракчы-таарыштырыкчызы Владимир Тарасов дээш ооңдаа өскелер коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп бедик атты быжыы-биле эдилеп турарлар.

Станция коллективиниҥ кышка белеткелин сонуургай бээривиске:— Кышка магадылал болгаш аңаа шыңгыы белеткел колдуунда чайдан бээр эгелээн чүве. Ам цехтерде септелге чоруп турар. Турбина цегинде ийи турбина ажылдап турар болгаш үшкүзүн септеп турары бо-дур — дээш, начальник улуг дулгүүрлер түткан, турбинаны адырган аныяк оолдарже айытты. Станция хонукта 120—130 тонна чедир хөмүрнү оттулуп турар. А кышкы үеде хереглеп оон-даа хөй апаар. Бүгү улустуҥ чугула херээ — дүжүт ажаалдазының массалыг үези эгелей бээрге, ажыл-агыйлардан транспорт ажаалдага чардыга бээр деп чүвени билгеш, коллектив хөмүр даштын курлавырын чайдан эгелеп магадылап эгелээн. Ам үш-дөрт айларның курлавырын магадылап сөөртүп алган, азы 13 муң тонна хөмүр белен. Чалананың хөмүр даш разрезинден эккелген хөмүрнүн кывар шынары эки, ынчангаш одалга талазыбиле хомуланчыг чүве чок дээрзин ажылчыннар чугаалап турар.

Станцияның ажылын экижидер дээш черле элээн хемчеглерни ап чорутканын маңаа немеп каалыңар. Чамдык эки дуржулганы ажыглаар сорулга-биле харын-да даштыкы чурттарже барып, экскурсияны кылган. Чижээлээрге, кол инженер Леонид Чернов Югославияга чораан, мурнакчы станцияларның ажылыбиле таныжар аргалыг болган. Ынчангаш оортан көрген, билген чамдык ажыктыг чүүлдерни станцияга ажыглап эгелей бергени өөрүнчүг. Энергетиктер ажылдап турар черинин эстетиказы, ооң арыг-шевери дээш демиселди чорудуп турар.

Энергетиктер бүдүрүлгениҥ ажылчорудулгазынга эки, ажыктыг чүүлдерни нептередир дээш чаартыкчы болгаш чогаадыкчы саналдар талазыбиле чөвүлелдиҥ ажылынга идепкейлиг киржип турар. Чүгле ийиги квартелда чөвүлелге ажылчыннарның 18 чаартыкчы саналдары кирген. Ооң он төртүн бүдүрүлгеге ажыглаан. Ылаңгыя ажылчыннар эштер Рубин, Кислицын, Екименко оларның чаартыкчы саналдары эки үнелеп алган.

Энергетиктериҥ ажылдарын таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш администрация чери, партия организациязы, местком чамдык хемчеглерни ап чорудуп турар. Станцияның алакы каъдында буфет доктаамал ажылдап турар болгаш ында изиг, соок чемни үргүлүү белеткеп турар. Бүдүрүлге хуралын ай, квартал санында чорудуп, аңаа мурнакчыларны демдеглеп, чарыштың түннелин ай бүрүзүнде доктаамал үндүрүп турар. Ажылчыннарның күш-ажылга саглыга-чурумунуҥ дугайында айтырыгларны өй-шаанда чугаалажып турар, коллектив кежигүннериниҥ амыдырал-чуртталгазынче кичээнгейни салыр дээш хөй-ниити организациялары ажылдап турар дээрзин станцияның начальниги эш Востриков чугаалап берди.

Юбилейлиг чылда боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин чедишкиниг күүседир дээш энергетиктер бо хүннерде ийи дакпыр күженишкин-биле ажылдап турарын үүгле сес айларның электри энергия бүдүрүп үндүрүп турар планын ажыр күүсеткенин чугаалаарга-ла четчир. Сес айларның дургузунда пландан дашкаар 1 миллион 988 муң киловатт-шак электри энергия бүдүрген. Сентябрь айның баштайгы чартыының программазын 100,1 хуу күүсеткен.

Чырык өшпес бүдүрүлгениҥ ажылхерээ кысказы-биле шак ындыг-дыр. Чалыы назынның хоорайы имир дүжери билек, чырык-биле улам кааспалы бээр. Чер болганда чивеңнээн оттар, каннаашкын, дүүзаалаашкын. Ол дээрге, энергетиктериҥ күш-ажылчы салыышкыны-дыр.

Д. ЕНДАН.

1967 ч. Сентябрь 30.
ШЫН
3-КУ АРЫН

Чечен чогаал болгаш чуран үүл

П. БАДАМДОРЖ,
моол шүлүкчү.

МАШАМ СЕН

Көскү караан
Чараш болуп ыдырарган,
Хөнү сыныр
Сагыжымдан ыравастаан
Машам сен.
Кем чок чаңын,
Шыпшык, бедик үнеледе.
Херел болган
Шырай-арның чырыткылаан
Машам сен.
Эң-не тергиин тыва кыстың
эжел дизе,
«Кадын» болган
чараш чуруун
көргүзер мен.
Эмге сан чок
шилээн чонуун
аразындан,
Кайын-даа бол,
Машам сени
тып аптар мен.
Ынакшылды
бардам, чоргаар
көргүзер мен.
Ынакшыза
Оюн, Фая
кымнар чок дээр.
Өөрүшкүм —
Машага чедери чок.
Өске кым-даа,
меңээ ынчаар
таарышпаан.

Моолувдан очулдурган
С. БЮРБЕ.

Номчукчуга белек

Бо юбилейлиг чылда Тыванның ном үндүрер чери чечен чогаалдың, политиканың болгаш өске-даа литератураларның янзы-бүрү номнарын үндүрүп турар. Кызылдың болгаш районнар төптеринде, көдээ суурларның ном магазиннеринде тыва дыл кырында чаа номнар көстүп келген. Оларны номчукчулар улуг сонуургал, сундургуушкун-биле садып ап турар.

«Аппас хүн». Бо номда Тыва чогаалчыларның болгаш эгелеп чоруур аныяк авторларның Ленин, Октябрь, партия дугайында чогаалдары кирген. Тоожулардан, шиидеп үзүндүлери, шүлүктери, шүлүглелдерни номчукчулар оон номчуур. Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнга тураскаадып бараалгаткан ол номну Д. С. Куулар чыыр тургускан. Номнуң чурук каасталгазын аныяк чурукчу Гаврил Торлук көрүштүг, чараш утка-шынарлыг кылдыр кылып күүсеткен.

Хоочун чогаалчы Салчак Токаның Күрүне шаңналдыг «Араттың сөзү» деп бүгүдеге сураглыг чогаалын чаа ном кылдыр катап үндүргенин номчукчуларга эки белек. Номнуң даштыкы карты болгаш чурук каасталгазы көрүштүг кылдынган. «Араттың сөзүнүң» үш кезээ ында парлаттынган. Бирги кезээ: «Тос чадырда». Ийнги кезээ: «Аас-кежин кайдал?». Үшкү кезээ: «Демисел эгелээн».

Шүлүкчү Алексей Арапчор шүлүктериниң болгаш шүлүглелдериниң чаа чыындызын «Сеткилдің ыры» деп адаан. Ында шүлүктерден аңгыда Октябрьга, улустарның найыралыңга, хосталга дээш демиселинге тураскаатканн «Хосталга дугайында араттың ыры» деп шүлүглели база тыва араттарның ажы-төлүн өөредири-биле келген орус башкының дугайында «Сеткилдің ыры» деп шүлүглелден үзүндү, «Аңчы болгаш оон бугазы» деп легенда чогаалдары кирген.

Кызыл-Эник Кудажиниң чаа номунуң ады — «Тараа». Ында чогаалчының «Тараа» деп тоожузу, «Шончалай», «Шооча», «Оксана» деп чечен чугаалары номчукчуларны сонуургадыр.

Куулар Аракчааның «Алдын чуурга» деп номунда сатиралыг болгаш аңнаашкын дугайында чечен чугаалары кирген. «Чоруунар чогузун» деп ном Ондар Биче-ооллуң чечен чогаал талазы-биле баштайгы ному болуп турар. Ында авторнуң сөелгү чылдарда бижээн чечен чугаалары парлаттынган.

«Бай Моол». Бо номда моол шүлүкчүлериниң шүлүктериниң тыва дылга очулгалары парлаттынган. Шүлүктериниң хей кезинин моол дылдан тывазынче Г. Санчаа очулдурган.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.

ПУЛЕМЁТЧУ КЫС

ОЧЕРК

ЗИЕН Тю районнуң хөрөөженнери торгу аргыыр курттар өстүрериниң мастерлери. Оларның холдары хоюг чымчак, эолдек-эвилеп. Оларның арызында аныяк уруг Данг Тхи Тхань—чаэрби харлыг. Бодунуң билип келириниден эгелээш-ле торгу бүдүргүчүлери-биле кады чурттап, ажылдап келген.

Данг Тхиниң төрээн суурунче сөөлгү ийи чылда америк бомбалакчы самолёттар хөй удаа бомба октап келген.

А көдээ суур-даа, чурттап турар кижилер-даа кыстарга чараш платьелер кылыр торгу аргыыр курттарны өстүрүп келген. Дайын болуп турар болганда, ам канчаар боор. Тиилелге болурга —кыстарга чараш торгу платьелер негеттинер. Дээрден көргүнчүг айыыл болбас болгаш өөрүшкүлүг апаар хүнүнүн дугайын Зиен Тю суурнуң кыстары күзеп турар.

Ынчалза-даа олар тиилелгени манаш, чүгле торгу аргыырларны өстүрүп турган эвес. Олар дайзын-биле база демисежип турарлар. Кыстарны демиселче Данг Тхи Тхань көдүрүп үндүрүп турган.

Эгезинде ланчыылар тудуп алгаш демисежип турганнар. Ынчалза-даа дайзынның самолёттары дарый-дарый ужуп кээп турар апарган, ынчангаш Данг Тхи Тхань бодунуң холунга улам-на күштүг чепсекти алырын күзеп турган.

Ол бодунуң хостут үезинде зенитчиг батареяга барып, солдаттарның хевин чуп, савазын аштап, хевин септеп, харын-даа үгер-боолар чанынга херектиг оъктарны-даа чедирип турган. Ынчангаш пулемётту, самолёт адар пулемётту улам-на тоотап көөр апарган.

Пулемёт боолаар кылдыр ону өөредирин Данг Тхи Тхань шуут дидимээн. Ону кочулай бозлер ийнеп деп ол бодаан. Ол аваа-ла пулемёттуг кандыг кезээн канчаар эптээрин, канчаар оъктаарын, канчаар хараал таарыштырарын сонуургаан кижи боор, айтырар. Солдаттар ону чамдыкта кочулаар-даа, чамдыкта таймылырлап-даа боор. Бир-ле катап ол уруг пулемётту канчаар дидим тудуп ап, боолаарынга канчаар эки белеткел апканын солдаттар эскерип каанар. Оон оозун билип каап, командир мынча деп-тир:

— Уругну ёзулуг өөредилиңер. Пулемётчу болуп төрүттүгеи-биле дөмей уруг-дур.

Кайын ындыг боор. Данг Тхи Тхань, делегейде бүгү-ле хөрөөженнер ышкаш, солдат болур кылдыр төрүттүнмээн-не болгай. Ынчалза-даа вьетнам улуетун хоочун үлегер домаа бар: «Бажыңга дайзын кирип келгенде, хөрөөжен-даа кижи дайынчы апаар». Ам дайзын чедип келгендир. Данг Тхи Тхань дайынчы болу берген. Эң баштайгы пулемётчу апарганы ол-дур. Данг Тхи Тханьны чыскаалган дайынчылар мурнуунга командир эккелгеш, пулемёт хүлээдип берип турган хүн шыңгыы-даа болза, аваа өөрүнчүг хүн болган.

ПУЛЕМЁТ оон дайынчы өөнүү апарып-тыр. Пулемёт хомудатаан-даа. Данг Тхи Тхань бир самолётту дүжүр аткан. Аваа-ла бир эвес, а «Ф-105» деп шүүгредекчи самолёт. Ындыг самолётту пулемёт-биле эң баштай дүжүр аткан ол чорук пулемётчу кыстың ат сураан алгыдып, ону макталгага чедирген.

Тхань болгаш оон пулемёду тулчуушкунга алдан катап киришкен. Алдан катап тулчуушкун соонда кожүй бергеи салаарын ол эде сыйбап келген. «Маадырлыг чорук» деп орден Данг Тхи Тханьның хөрөөнде, чүрек дужунда кадаттынган.

Данг Тхи Тханьны кезектиг командир кыйгырып келгеш:

— Ополченнер отряды командылаар сен. Сөөң отрядыңга пулемётчулар взводу кирер—дээн. Уруг корга бергеш:

— Ынчанмайн көрүнер. Отрядта ооллар хөй-дүр, олар менден улуг улус-тур. Мен оларны дужаап шыдавас мен—деп-тир.

— Шыдаар сен — деп, командир шуут чугаалаан. Данг Тхи Тхань ачазының районунче чорувуткан. Ачазы—райком секретары.

— Канчаар кижи боор мен? Отрядты канчаар ийин командылаарыл?—деп, ачазынга чугаалаан.

Ачазы ыыт чок. Ыыттавайн, уруунуң арын-шырайының хуулуп турарын шинчилеп орган. «Бичии-дир ийин, мырыңай-ла бичии-дир ийин. Бистиң үевисте оң сес хар чедерге-ле улуг кижи болганы ол болуру ийин. Эрги шагда болза не-даа болу берип болур. А херек кырында ол хиреда четпээн-дир ийин...» деп адазы боданып олура, салын сыйбай каапкаш, шыңгыы үн-биле мынча диген:

— Ам канчаарыл? Отрядты хүлээп алыр апаар. Идегелден ойталап болбас. Канчаар командылаарыл?—дээш, ол соксай хона берген. Тхань шыпшыл-на турган.— Сээн ачаң-даа болзумза, партийжи кижи-дир мен.

— Ол-ла болгай!—деп, Тхань өөрээш — Четтирдим! — дээш, уламчылаан: — Үш коммунист бисте бар. Ынчангаш биске коммунистер чөвүлели туруп болур.

Зиен Тю район дээрге Нгеин мөжуда. Тулчуушкун шугумунуң ол оруу ында. Хем кежир көвүрүг бичии-даа болза, ол чокка машиналар кептинмее.

Көвүрүгү-даа, орукту-даа американнар дүне, хүндүс дивейн бомбалап турар. Көвүрүгү-даа орукту-даа Данг Тхи Тханьның отряды камгалаары-биле чоруп-кан.

* * *

ДАНГ Тхи Тхань улуг чараш самолётка ур-даа ужудун чоруп олурган. Ак-көк хептиг ужудукчулар чаптанчыг вьетнам пулемётчуну көөр дээш самолёттуң пассажирлер олурар өрээлинче эолчежип кирип-даа турганнар. Өңгүр сарыг баштыг, кара эвес карактыг үдекчи уруг Тханьны эң-не амданныг чем-биле хүндүлеп чораан. Тхань конфеттер-биле-ле кызыгаарлаттынар.

КЫЗЫЛ шолге Тхань холун хөрөөнге туттунуп, тыныжын оожургаып алгаш, хүндүлел таңнылдарның чаны-биле эртип, шолээн удаан Ленинче оожум, дыка-ла оожум чоокшудап орган. ЛЕНИН! Мавзолейниң хүндүткелдиг ыржымынга бичии-даа даап үндүрбес дээш, сүртээн чүрээ шимээн үндүр дыңзыг сога бөөрин соксадып дээш, Тхань чүрээнин дужун холу-биле улам дыңзыдыр базып чораан.

Ленинниң хөрөөнде — орден. Маадырлыг чорук дээш кадаан орден. Чер бөмбүрөөнге эң-не улуг, мөңге маадырлыг чорук дээш кадаан орден.

Тхань хөрөөнде орденин сүртеп сирилээн холу-биле чыыпыр тудуп алгаш; бир эвес чөпшээрөөр болза, бир эвес диттин шыдаар болза, ол бодунуң орденин Ленинниң бодунга салып каар ийик.

Аныяк пулемётчу мындыг шүлүктү сымыранып чораан:

Улуг Ленин, сеңээ алдар!
Улус шупту сээн-биле,
Биске берге үе турда.
Бистер сеңээ келдивис бо.
Ырак черде, Вьетнамда,
Ылап шынчы төрелиг бис.
Онза улуг өөредиңе ам
Оруувусту чырыткылаан...
Мавзолейде удуп чыдыр,
Маңаа келгеш ону көрдүм.
Улуг үүле бодавышаан,
Удуваан-даа чадавас боор.
Хамык ужур шак-ла ында,
Ханыг чүрээм ынчаар билир.
Маны даштан тудуп кылган
Мавзолейде Ленин башкы
Төөгүнүң оруктарын
Дөгерезин көрүп чыдыр.
Ам ол ыыт чок чытса-даа,
Алысты ол бодавышаан.
Делегейни дыннап чыдыр,
Дээскиндир көрүп чыдыр.
Уруг-дарыг ыы-сыызын
Удуваан-даа дыннап чыдыр.
Ленин ам-даа диригг хевээр,
Ленин черле өлбээн-дир ийин!
Олумнерден артык күштүг,
Өртемчейде тергиин мөңге!

* * *

ДАНГ Тхи Тхань бажыңынга чанып келгеш, дыка-ла багай чүве дыңнаан.

— Канчаг ындыг болганыл? Билип алыксап тур мен. Шупту-зуи бир-бирээ чокка билип алырын күзеп тур мен—деп, ыглаан хөрөөженнерден ол айтырып турган.

— Февраль он сесте бистиң районга хөрөөженнерни—«Үш эолчег» дээр шимчэшкиниң шалыпчыларынын улуг хуралы боон эрткен. Сээң ачаң апаа чүве чугаалаан. Дыка эки чугаалаан чүве. Хөрөөженнер дугайын сеткил-сагыжының эң-не ханызындан чугаалап турду. Ынчан турда, самолёттар халдап келген. Хөй-даа самолёт. «Бүгү хөрөөженнер оңгуже киринер!» деп, ачаң алгырды. Оон соонда «Данг Тхи Тханьның отрядындан мында кым барыл? Мээн сөөмче!» деп, ол алгырган.

— Оон ыңай үүү болганыл?—деп, Тхань айтырган.

Урутнуң эктинге эр кижиниң аар холу салдынган. Тхань көрүп келирге, отрядтың коммунистериниң бирээзи оон чанында бо туруп-тур. Ол мынча деп харыылаан:

— Оон чүү боор... мындыг боон-тур ийин, Тхань. Оон тулчуушкун эгелээн. Кадыг-дошкундаа тулчуушкун. Алды удаа чаэрби-чаэрби самолёттар халдаан. Ачаң бистиң отрядывысты... сээн отрядыңны болгаш сээн пулемёдуңну командылай берген. Оон өлүртүп кагды. Маадырлыы-биле өлген.

Тхань эрнин ыыртынышкан. Чок, ол ыглавас. Соонда кажанбыр... ону кым-даа көрбейн турда... Ам ыглап болбас.

Дүвүрээзин медээзи дагжап үнген. Тхань командылап-ла эгелеп-тир:

— Отряд! Туружуңар эзелеңер!

Тхань бодунуң отрядын тулчуушкунче база катап киргген. Бодунуң ачазын база. Ол—оон ачазы, дайынчы болгаш коммунист Данг Тхи Тхань-биле кезээде кожа чоруур.

Ирина ЛЕВЧЕНКО.

Тайбың

Сөзү О. СУВАКПИТТИИ.

Аялгазы Б. ЧАМБЫТТЫЫ.

Марш темпизи-биле

Туман өттүр саарлып баткан хөрелдер дег,
Туруг, чалым ажыр ушкан эзир куш дег,
Кызаныаштан сырыланган чалбыраш дег,
Кыңгыртканнып аърга дамчаан чаңгылар дег,

Тайбың боду чедип келбес!

Заводунган чүткүп үнген трактордан,
Ырап чоруп, бараан сөөрткен поездилен,
Делгем шолде тараа кескен ишчилерден,
Демнит чонуң чаңгыс эптиг күзелинден

Тайбың хөрөө быжыгланыр!

Алызындан серемчини кошкатпайн,
Арзатаныг планнарны сойгалай шаап,
Аас-кежик, хосталга дээш, быжыг туржуп,
Ажы-төлүң келир өйүн камгалаалы.

Дайын сөөзөр! Тайбың тиилээр!

Тайбың — ман өт — түр саар — лып бат — кан
хе — рел — дер дег, Ти — руг ча — лым
а — жыр чш — кан э — зир куш дег,
Кы — зан — наш — тан сы — ры — лан — ган чал — бы — раш
дег, Кыңгыр — кай — кып ар — га дам —
— чаан чаң — гы — лар дег.
Тай — бың бо — ду че — дип кел —
катаптаары тоңдүрери
— бес! — бес!

И. САЛЧАКТЫҢ «Аңчы кыс» деп линогравюразы.

Оолдарның хүлээлгези

Атпаңгырлап эгелээш-ле
Адазындан чарылбастаан
Оолдуг кижи налынында
Омак, хоглуг, сергек чоруур.
Оолдарның хүлээлгези
Оюн эвес, онза бедик:
Ажыл-ишке, өөредилээ,
Адаларның адын сыкпас.
Ачазының дуюун баскан
Орлан-шоова оглун көргеш,
Ада кижи чоргаар болбайн:
Оон артык чүве кайдал?

В. ТАМДЫҢ-ООЛ.

Сөлүн чүүлдер, болгуушкуннар, фактылар

ДИРИГ «ЛАМПАЛАР»

Пуэрто-Риконуң шыргай арга-арыгларында күштүг чырык үндүрер доос-каралар чурттап турар: чүгле ийи доос-кара безин өрээл иштин чырыдыптар.

Бразилияда болгаш Уругвайда кызыл-хүрең доос-караларның сиртин дургаар чидиг ногаан оттар, а бажында чидиг кызыл лампочка бар. Ындыг доос-караларның ачызында кижиниң амы-тынын камгалап алган таварылгалар биллиниг турар. Шилге савалап каан хөй доос-караларның чырыынга кезиишкинни безин кылып турган.

«ШУЛБУС ЫЯЖЫ»

Соңгу Африкада «шулбус ыяжы» деп аттыг ыяш бар. Ыяштың картында хөй форфор бар болгаш ол чайынналып чырыыр. Дүне ол ыяштың адаанга ном номчуп болур.

КОҢГУЛДА МУЗЕЙ

Ташкенгиден Термез баар орук чоогунда улуг чинара деп ыяш өзүп үнген. Ыяштың хары муң хире, оон чоону чеди кижи безин тудуп четпес. Чинараның унунда коңгул бар. Бижик билбес чорукту узуткаарының чылдарында аңаа школа турган, оон соонда чайхананы (шай ижер чер) турган.

Дагестанда 400 харлыг чинараның коңгулунда тараачыларның эрги чепсек-херекселиниң музейи турган.

«БИЧИИ МАНА»

«Бичии мана» деп элдеп аттыг тенниг чадаң ыяш Африкада өзүп үнүп турар. Чадаң ыяштың теннери хепче кадалгаш, кижини доктаадыптар.

КӨГЕ-БУГАЛАР

Көге-бугалар шагдан бээр-ле кижилер чоогунга чурттап чораан. Эрте-бурунгу египтиннер болгаш римчилер көге-буганы харылзаага ажыглап келген. Эрте-бурунгу гректе олимпий оюннарының түннелдериниң дугайын көге-буга почтазы-биле дамчыдар турган.

* * *

Киев чурттуг көге-буга ажаакчызы Яблонский ийи почтачы көге-буганы Иркутск чурттуг бир кижиге садыпкан. Куштарны реактивтиг самолёт-биле Иркутскиге эккелген. Неделя хире болганда куштар «дургуннаппкан»: Барын чүкче углай ужуп-ла каан.

Бүдүн чартык чыл эрткенде, көге-бугалар төрээн Киевинге ужуп чедип келгеннер.

ХАРААЧЫГАЙЛАР ТУННЕЛЬ ИШТИ-БИЛЕ УШКАН

Альпы дагларын таварты чылыг чурттарже ужуп чоруп турар хараачыгайлар кыска болгаш эптиг орукту тыпканнар. Швейцария-биле Италияны тудуштуруп турар Сен-Бернарск артының адаанда тутkан туннель ишти-биле ужуп эрткен.

ЧЫЛЫДЫП ЧОРУУР ХЕП

ГДР-ниң улусчу бүдүрүлелериниң бирээзи чылыдып чоруур хепти бүдүрүп үндүрүп эгелээн. Хептиң даштындан көөрге таарымчалыг,чараш. Оон дениизи дөрт килограмм хире. Электриг чеди турузулганы чылыдарыбиле хепте кады кылып каан. Соодулга тургузуулларынга болгаш чавыс температуралыг черлерге ажылдаар кижилерге шак ындыг костюм, чүвүрлер таарымчалыг.

Редакторнуң оралакчызы
А. Ч. КЫЗЫЛ-ООЛ.

СПОРТ. СПОРТ. СПОРТ.

Хандагайты тиилээн

Чоокта чаа Өвүр районнуң төвүнге Торгалыг суурнуң аныяк бут бөмбүкчүлери Хандагайтының командазы-биле эш-хуунуң ужуражылгазын эрттирген.

Ужуражылганын баштайгы минуталарындан-на шолдуң эзлери халдазшкынны эгелээн. Торгалыгның бут бөмбүкчүлери үр үениң иштинде шыдамык камгаланып келген. Оюн орту кирип чорда, Хандагайтының бир халдакчызы удурланыкчыларны хос эрткеш, мячини торгалыгжыларның хаалгазынче чараш киргген. Торгалыгның ойнакчылары харыы мячини киирер дээш дыка-ла кысканнар. Ол түннелдиг болган. Торгалыгның ойнакчызы Очур-оол Доңгак санны деңештирип шыдаан—1:1 апарган.

Ам кайы-даа команда тиилелгени чедип алыр дээш, бүгү-ле аргаларны, комбинацияларны ажыглап эгелээн. Хандагайтының командазынга чүгле тиилелге херек, а торгалыгжылар хайыннажырын ораладжып, халдаарындан камгалалче шилчээннер. Оюн колдуунда Торгалыг командазының хаалгазының чанынга эртип турган. Изиг тулчуушкуннуң түннелинде Хандагайтының ойнакчызы Д. Дыртый-оол бир мячини киир тепкен.

Оюнуң ийги чартыында хандагайтыжылар база бирээни Торгалыг командазының хаалгазынче киргген. 3:1 сан-биле эш-хуунуң ужуражылгазы район төвүнүн бут бөмбүкчүлериниң тиилелгези болуп доозулган.

С. ДАНОВ.

Бирги чер дээш

Сентябрь 27-де Кызылдың «Хүреш» стадионунга республиканың бирги чери дээш «Спартак» спорт ниитилелиниң бут бөмбүүнге маргылдаалы эгелээн. Маргылдаага «Спартак», «Саян», «Енисей» база Ак-Довурак-биле Хову-Аксының ооллар болгаш улуг улус командалары киржип турар.

Маргылдааны «Енисей»-биле «Саянның» ооллары эгелээн. «Енисейниң» аныяк бут-бөмбүкчүлери ужуражылганы 2:0 сан-биле улуп алганнар.

Оларның соон дарый ол-ла командаларның улуглары шолге чыскаалыпканнар. Оюн чидиг эгелээн. Оон бирги чартыы «кургаг» төнериниң кырынга турда, «Саянның» ойнакчызы Владимир Агошков дөрт тевиг-биле «Енисейниң» хаалгазынче бир мячини киргген. Баш-ла минута эртkенде, Юрий Зыранов ам база бир мячини «Енисейниң» хаалгазынче киргген.

Оюнуң ийги чартыында «Енисейниң» ойнакчызы Юрий Козлов мячини чаэрби метр черден «Саян» командазының хаалгазынче киргген. Ол «Енисейниң» баштайгы болгаш сөөлгү киир тепкен бөмбүү болган. Оюнуң төнчүзүнге чедир «Саянның» төп камгалакчызы Борис Лубов база бир мячини киргген.

Ынчангаш, «Саян» командазы 3:1 сан-биле «Енисейни» тиилээн.

М. ГАМИДОВ.

Ольга Литецкая—4 хевирге чемпион

Чоокта чаа Хову-Аксынга чайгы сезонның хагдынарынга тураскаатkан чиик атлетиканың маргылдаазы болуп эрткен. Аваа Хову-Аксының сес чыл болгаш ортумак школдарының командалары киришкен. Ниити бир дугаар черни ортумак школының командазы эзлээн.

Ол маргылдаага 9 «б» класстың өөреникчизи Ольга Литецкая спорттун дөрт хевиринге — бедиин, узунун халыырынга, 100 метрге маннаарынга болгаш ядро идеринге—ийи школаның чемпиону болган. Ооллардан 10 «б» класстың өөреникчизи Владимир Бөвалев узунун, бедиин халыырынга бирги черни алган.

О. ТАРЫМА.

50 чылга тураскаатkан кросс

Өвүр районнуң төвү Хандагайты суурга Улуг Октябрьның 50 чыл оюнга тураскаатkан кросс болуп эрткен. Аваа районнуң совхоз, колхозтарының коллективтери база киришкен.

Массалыы-биле бирги черни Хандагайтының аныяктары алган. Ийнги, үшкү черлерни «Коммунизмче орук» колхоз-биле «Торгалыг» совхоз эзлээн.

5000 метр дистанцияга бирги черни Валерий Очур алган. Ч. Кара-Сал оон бичии-ле озалдаан. 3000 метрге Седен Данов, Монгуш Шугдур-оол олар дээре түннелдерни көргүскен.

Хөрөөженнерден 1000 метрге бирги черни районнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң ажылдакчызы Галина Кокова алган. 800 метрге Күжүгет Часымаа, 500 метрге Светлана Бурбу чемпионнар болганнар.

В. МАНДАН-ХОРЛУУ,
маргылдаанның кол судьязы.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дагларга ужуражылга» 9.45, 11.30, 1.15, 3, 4.45, 6.30, 8.15, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Тиилелгениң кудумчузу» 3, 5, 9, «Кара кастүктер» 7 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Хажыды көргүзер көрүнчүктериниң хаан чери» 10, «Бузулган тамы» 12, 2, 3.50, 7.40, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Буратинонуң ужуралы» 3, «Буруулуг кижи келбээн» 4.50, 7.10, 9 шактарда.

редакцияның адрези:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизинин 37-13, көдээ ажыл-агый киллизинин 21-47, улетпүр киллизинин 22-64, чагаа ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет турузуг болгаш амыдырал киллистериниң 21-27, иштики информация киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—00639.